

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

МАТЕРІАЛИ
IV МІЖНАРОДНОГО НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО
СЕМІНАРУ «ЛЮДИНА І СВІТ НА РОЗДОРІЖЖІ:
ТЕХНОЛОГІЇ, РЕСУРСИ, СОЦІАЛЬНІ ІНСТИТУЦІЇ»,
присвяченого пам'яті доктора філософських наук,
професора, члена-кореспондента НАПН України
Култаєвої Марії Дмитрівни

ПРАКТИЧНІ СТУДІЇ 15-17 травня 2024 р.

Харків, 2024

УДК 122/129(063) + 141.2(063) + 378.6:62(477.54)НТУ "ХПІ"

М 34

Рецензенти:

Б. Я. Пугач, д-р філос. наук, проф. (Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна);

М. В. Триняк, д-р філос. наук, проф. (Харківський Національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди);

Матеріали Міжнародного науково-методичного семінару «Людина і світ на роздоріжжі: технології, ресурси, соціальні інституції». Практичні студії 15–17 травня 2024 р. Харків, НТУ «ХПІ», 2024 р. 54 с. Матеріали підготовлені до практичного семінару, який проводить кафедра філософії НТУ «ХПІ».

Семінар в цьому році присвячений пам'яті Култаєвої Марії Дмитрівни, професора, члена-кореспондента НАПН України, доктора філософських наук, завідувачки кафедри філософії ХНПУ імені Г.С.Сковороди. Ім'я Марії Дмитрівни тісно пов'язане з Харківським національним педагогічним університетом імені Г. С. Сковороди з 1970 року, в якому вона плідно займалась підготовкою педагогічних кадрів для України. Вона була президентом Українського відділення товариства філософії освіти, членом Польського товариства філософської педагогіки імені кардинала Броніслава Ф. Трентовського. За значний внесок у підготовку висококваліфікованих спеціалістів, плідну науково-педагогічну діяльність Указом Президента України М. Д. Култаєвій присвоєно почесне звання «Заслужений працівник освіти України» (2009). Култаєва М.Д. стала переможницею у номінації «Людина року-2022» та у номінації «Внесок у сучасну Сковородіану» в рамках конкурсу Сковородинівський Олімп.

М. Д. Култаєва була членом асоціації перекладачів філософської літератури України – завдяки її професійному перекладу у майбутніх філософів та науковців України з'явилась можливість знайомитися з працями сучасних зарубіжних філософів (Т. Адорно, К.-О. Апель, К. Байме, В. Вельш, О. Гьофе, Ю. Габермас, М. Горкгаймер, П. Слотердаjk та ін.). Через співпрацю з читальним залом «Гете – інститут» створила найкращу у місті бібліотеку німецькомовної філософсько-освітньої літератури, в рамках якої читала лекції з філософії німецькою мовою. Світла пам'ять про шановну Марію Дмитрівну залишиться теплим світом у наших серцях, її посмішка буде надихати на майбутні звершення.

ЗМІСТ

Andriukaitiene Regina. APPLICATION OF SOCIAL RESPONSIBILITY IN PUBLIC SECTOR ORGANISATIONS.....	5
Білецький І. П. СИТУАЦІЯ ПОСТМОДЕРНУ ТА ФЕНОМЕН ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ КЕНА ВІЛБЕРА.....	8
Wang Dezhong. METAPHORS OF NEW MEDIA: TECHNOLOGY, LANGUAGE AND CULTURE.....	10
Владленова І.В. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ: НОВИЙ РОЗДІЛ ФІЛОСОФІЇ ЧИ МОДНИЙ ТРЕНД?.....	12
Годзь Н. Б., Чжан Хунвей. ПОНЯТТЯ «ПРИРОДА» ТА «ДРУГА ПРИРОДА» І ЇХ ВЗАЄМОВІДНОСИНИ З ПОЗИЦІЇ ЕКОЛОГІЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ ФУТУРОЛОГІЇ.....	14
Горева В. ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	15
Городиська О. М. ЛАНДШАФТИ РОЗДОРІЖЖЯ: ЖИТТЯ ЯК ПЛІГРИМСТВО, АБО ІСНУВАННЯ НА МЕЖІ.....	17
Дишкант Т. М. КРИЗА ПІДСТАВИ ЦІЛІСНОСТІ ЛЮДИНИ.....	19
Дольська О. О. НАОЧНЕ УЯВЛЕННЯ І УЯВА: ДО ПИТАННЯ РОЗШИРЕННЯ КОГНІТИВНИХ ПРОЦЕДУР МИСЛЕННЯ.....	20
Dong Tingting. THE PRACTICAL EXPERIENCE OF CHINESE MARXISM.....	21
Захаров В. А. МЕТОДОЛОГІЇ В НАУКОВОМУ ДОСЛІДЖЕННІ.....	23
Захаров Є. В. ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ У ФІЛОСОФСЬКО-НАУКОВОМУ ДОСЛІДЖЕННІ.....	24
Zemenauskaite Akvile, Regina Andriukaitiene. ASSESSMENT OF THE QUALITY OF SERVICES OF THE LEISURE AND SPORTS CLUB.....	25
Іващенко Т. В. НЕВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ В ОСВІТНЬО-ВИХОВНИХ ПРАКТИКАХ.....	28
Коростильов Г. Л. СУЧАСНА СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОЇ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ.....	30
Косс А. ДОФАМІН І ЩАСТЯ: МІЖ НАУКОЮ ТА РЕЛІГІЄЮ.....	31
Лугова М. С. ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ТРАГЕДІЯ УКРАЇНСЬКОГО ДИТИНСТВА У РОМАНІ «СОЛОДКА ДАРУСЯ»: РОЗДОРІЖЖЯ ЯК СИТУАЦІЯ ВИБОРУ.....	32
Міщенко В. І. НОВА ІДЕОЛОГІЯ ЯК МОЖЛИВА УМОВА ЗАПОБІГАННЯ СУЧАСНОЇ КАТАСТРОФИ.....	34
Панков Г. Д. РОЗДОРІЖЖЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ САМОСВІДОМОСТІ У ТВОРЧОСТІ Г. СКОВОРОДИ.....	34
Sun Wei. THE AI ERA: RESHAPING HOW WE THINK AND WORK.....	37
Sun Changlong. CHINA'S ROLE IN THE INTERNATIONAL ARENA.....	38
Смоляга М.В. ТІЛО ЛЕВІАФАНА ТА УРОКИ ЙОГО АНАТОМІЇ (І. КАНТ, Т. ПАРСОНС, Ю. ГАБЕРМАС).....	40
Тарароєв Я. В. ЕНЕРГЕТИЧНИЙ БАЛАНС У СУСПІЛЬСТВІ ТА СОЦІАЛЬНІ ІНСТИТУТИ: ПЕВНІ ОЦІНКИ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ.....	42
Фарафонова І. А. ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ.....	46
Фу Хун. ДЕФІНІТИВНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ДИСКУРСИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ».....	48

Шимченко О. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА.....	49
--	-----------

**Andriukaitiene Regina,
Doctor of Management Sciences,
Department of Sports and
Tourism management,
Lithuanian Sports University,
Kaunas, Lithuania**

APPLICATION OF SOCIAL RESPONSIBILITY IN PUBLIC SECTOR ORGANISATIONS

Relevance. The specifics of the application of corporate social responsibility are widely discussed in scientific research, distinguishing between principles, scopes of roles and the distribution of the affiliation of organizations to the public or private sector. Corporate social responsibility inherently reflects the societal sensitive ties that allow its analysis and positioning. CSR is often believed to be just a form of philanthropy, but the current definitions of CSR include many components (Munro, 2020). In order to construct and maintain the reputation of a responsible business, companies must regard CSR as a managerial imperative that permeates all aspects of their operations. As such, businesses engage in a broader consideration of their role in society, which aligns with the expectations of an ethically conscious public (Fedotova et al, 2023). The accelerating expanse of thought, research, and practice on CSR has been mind-boggling, and it is easy to conclude that CSR has had a robust past and will have an upbeat and optimistic future. CSR has continued to expand in support, adaptation, and applications by business and academics alike. Businesses acceptance of CSR, recently framed as purpose or sustainability, has been a major driver in the growth of CSR (Caroll, 2021). Discussions on how social responsibility should be perceived in the public sector point out that the term corporate social responsibility is most commonly used, however, this directly refers to the context of the company as an entity in the business sector and leads to an overly simplistic perception of this phenomenon. This is often misleading that social responsibility issues cannot be dealt with in the public sector. A more accurate name would be – the social responsibility of organizations. This means that the policies and practices of organizations are applied in public sector organizations, when, in accordance with the law, international agreements and agreed norms of behavior, they voluntarily integrate social, environmental and transparent activities into the internal processes of their activities and external relations with all interested parties and are guided by the principles of respect for man, nature and society. In the private sector, where profit maximization is a primary goal, the relationship between CSR and financial performance was extensively studied. Numerous studies highlighted a positive correlation between CSR activities and profitability. However, challenges such as measuring the direct financial impact of CSR and balancing short-term costs with long-term benefits remain subjects of ongoing debate (Kumar and Kumar, N., (2024). According to Lasyte (2020) socially responsible

public sector organizations are characterized by more transparent governance, more sustainable activities, and greater public trust. However, the implementation of social responsibility in state institutions is deterred by the lack of information, resources, good practices and evaluation.

The aim of the study: to identify areas of social responsibility in public sector organizations. To achieve the goal, an analysis of the scientific literature and other sources of information on the topic of social responsibility in public institutions and business enterprises was carried out.

Results. CSR should be seen as an integral part of the modern models of public administration that make up the paradigm of public administration (Jurkowska-Gomulka, 2021). Social responsibility is also called a tool for managing the activities of an organization, therefore it must be applied not only in business, but also in any organization. The most important role of state institutions in society, which they can play in the implementation of the principles of social responsibility in each organization – showing an example of how and how responsibly the organization's activities are carried out. State institutions can set an example by using resources sparingly, motivating employees working in state institutions to responsibly perform the functions assigned to them, ensuring transparency in public procurement, decisions taken, etc.. State organizations can also involve business, society in solving social and environmental problems, raising the perception of CSR among consumers and investors, i.e. to increase the overall pressure of the country, its population in terms of socially responsible activities. The practice of foreign states shows that the state, through its institutions, can promote social and environmental responsibility through public procurement, the development of "green public procurement", the development and application of tools for the efficient and responsible use of resources.

1 table. Areas of implementation of social responsibility of organizations in public sector

Areas of implementation	Main activities	Other areas
Social sphere	Caring for your employees to solve the tasks of investing in intellectual capital, ensuring occupational health, safety and other tasks. Strengthening the motivation of employees and attracting and retaining highly qualified employees, recruitment on a non-discriminatory basis, increasing staff diversity, ensuring proper relations with stakeholders, taking into account the needs and expectations of the public, etc. stakeholders.	Work environment, conditions, motivation; Labor relations; Competences, qualifications of employees; Organizational culture; Dialogue with the public; Dialogue with other interested parties
Environmental sphere	Resource efficiency is linked to the need to use resources sparingly by doing more with less use, as well as reducing the impact on the environment. Ensuring the efficient use of resources by changing	Efficient use of resources; Recycling, reduction of waste, pollution; Use of environmentally friendly materials and raw materials;

	thinking and behavior. Greater efficiency can help you achieve the same with fewer resources or do more with the same resources.	Education of workers and the public.
Organization management	Publicity and transparency are one of the main priorities for the conduct of the OSA activities of state institutions, organisations should therefore disclose information on key issues related to social and environmental responsibility	Customers; Management standards and systems; Procurement; Prevention of corruption; Responsible investment; Management of subordinate bodies; Publicity of activities.

Adapted according to the model plan for the implementation of social responsibility of organizations in state institutions (2012); Lasyte, 2020)

The model for the execution of possible areas of OSR adapted to state institutions has been developed on the basis of OSR standards, guidelines – the Global Settlement Initiative and ISO 26000. The two main areas, social and environmental, are not fundamentally different from those offered to the private sector, however, the economic sphere modifies, i.e. state institutions, according to their legal status, purpose of action (satisfaction of public, public interests), do not carry out the main activities in the economic sphere, Their main goal is not the pursuit of financial success. The third area, which would better reflect the specifics of the socially responsible actions carried out, is the area of management of the organization. Sub-topics in this area are also provided for, in which state institutions can carry out socially responsible activities.

State governments can implement the policy of promoting social responsibility nationwide through the authorities, which can play four main roles in the development of OSR: mandating – "in the way of the law"; facilitating by providing various guidelines, funding mechanisms, etc.; partnership (partnering) – cooperation between stakeholders, mutual dialogue; endorsing – instruments and publicity. In some sources, an additional role of state institutions is distinguished - demonstration (demonstration) - the display of an example. This category includes such actions as, for example, ensuring integrity in the fight against corruption, increasing the transparency of state institutions in relations with external stakeholders.

Public Sector and Corporate Social Responsibility: previous researches indicated that CSR initiatives in the public sector contributed to improve stakeholder relationships, increased organizational trust, and enhanced public image.

Conclusion: For the implementation of the social responsibility of public sector organizations, a model is proposed that defines such areas of application of the principles of social responsibility as social, environmental sphere and management of organizations. Meanwhile, the social responsibility of private sector companies includes ethical, philanthropic, legal and economic socially responsible decisions named in Carroll's CSR pyramid. Public sector organisations, in accordance with the functions delegated to them, must be a socially responsible organisation

example for all other organisations and private sector enterprises. Public sector organisations play roles such as commitment, partnership, facilitation and acceptance and additional emphasis on the role of setting the example.

References:

1. Carroll, A. B. (2021). Corporate social responsibility: Perspectives on the CSR construct's development and future. *Business & Society*, 60(6), 1258-1278.
2. Fedotova, I., Bocharova, N., & Rachwał-Mueller, A. (2023). Corporate social responsibility as an instrument of sustainable business development: exploring types and dimensions. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Informatyki w Krakowie*, (19), 83-110.
3. Jurkowska-Gomulka, A. & Kurczewska, K. & Bilan, Y. (2021) Corporate Social Responsibility In Public Administration. Case Of Polish Central Administrative Institutions. *Management Revista*, vol. 2021(36), pages 116-133.
4. Lasyte, G. (2020). Socially Responsible Organisational Governance in the Public Sector/Socialiai atsakingas organizacijos valdymas viešajame sektoriuje. *Viešojoji politika ir administravimas = Public policy and administration*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas ; Mykolo Romerio universitetas, 2020, t. 19, Nr. 3.
5. Kumar Jha A. and Kumar, N. (2024). Impact of Corporate Social Responsibility on Profitability of Public and Private Sector in the Era of Industry 5.0. *International Journal of Research and Analytical Reviews*, 11 (1), p. 85-93
6. Munro, V. (2020), "CSR Historical and Emerging Themes and Related Terms", *CSR for Purpose, Shared Value and Deep Transformation*, Emerald Publishing Limited, Leeds, pp. 15-51. <https://doi.org/10.1108/978-1-80043-035-820200004>
7. Pavyzdinis organizacijų socialinės atsakomybės diegimo planas valstybės institucijose (2012), UAB „Ekonominės konsultacijos ir tyrimai“, Vilnius.

Білецький І. П.,
кандидат філософії, доцент,
доцент кафедри теорії культури і філософії науки,
Харківський національний університету
імені В.Н. Каразіна,
м. Харків, Україна

СИТУАЦІЯ ПОСТМОДЕРНУ ТА ФЕНОМЕН ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ КЕНА ВІЛБЕРА

Світ починаючи з кінця ХХ століття – це світ постмодерну. Ситуація постмодерну є ситуацією світоглядного плюралізму та контекстуалізму, який заперечує всі так звані гранд-наративи; однією з основних причин її виникнення, як ми вважаємо, був процес емансипації гуманітарних наук протягом ХХ століття. Так, якщо в природничих науках ми маємо більш менш чітку дихотомію суб'єкта та об'єкту, то в науках гуманітарних людина, її життя та діяльність виступають одночасно як об'єктом, так і суб'єктом процесу пізнання і, отже, «гранд-наратив» суб'єкт-об'єктної дихотомії, яка лежить в основі природничих наук, стає

просто неможливим, і все, що залишається, це контекст. У гуманітарних науках ми маємо справу не з об'єктивною, а з т.зв. інтерсуб'єктивною реальністю, яка, оскільки існує багато різних суб'єктів, не може не бути плюралістичною. Очевидно, що більшість філософів неготові до таких радикальних ідей; звідси чисельні спроби подолання ситуації постмодерну. Одна з них і, як на мене, найуспішніша, яка дозволяє розставити всі крапки над «і», є інтегральна теорія сучасного американського філософа та психолога К. Вілбера. Вона пропонує загальну систему наших знань за двома парами дихотомічних категорій внутрішнього – зовнішнього та індивідуального – колективного.

Таким чином одержуємо чотири різновиди знання зі своїми власними підходами та критеріями, а саме: внутрішнє індивідуальне (містика, психоаналіз, феноменологія), зовнішнє індивідуальне (природничі науки, емпіризм), зовнішнє колективне (соціологія, політологія, економічні науки) та внутрішнє колективне (культурологія, аксіологія). Відповідно людина та знання про людину буде виглядати по різному в кожному із зазначених секторів. Людина з точки зору внутрішнього індивідуального являє собою свідомість та внутрішній світ; з точки зору зовнішнього індивідуального – тіло, організм, представника певного біологічного виду; з точки зору зовнішнього колективного – суб'єкт соціальних, політичних, економічних відносин; з точки зору внутрішнього колективного людина є носієм культури, мови, цінностей. Внутрішнє та зовнішнє колективне утворюють сферу інтерсуб'єктивного. Зазначені моменти можна представити за допомогою таблиці:

<p style="text-align: center;"><u>Внутрішнє індивідуальне</u></p> <p>Людина – це свідомість, внутрішній світ (містика, психоаналіз, феноменологія)</p> <p style="text-align: center;"><u>Суб'єктивне</u></p>	<p style="text-align: center;"><u>Зовнішнє індивідуальне</u></p> <p>Людина – це тіло, біологічний вид (біологія)</p> <p style="text-align: center;"><u>Об'єктивне</u></p>
<p style="text-align: center;"><u>Внутрішнє колективне</u></p> <p>Людина – носій мови, культури, цінностей (культурологія, аксіологія)</p> <p style="text-align: center;"><u>Інтерсуб'єктивне</u></p>	<p style="text-align: center;"><u>Зовнішнє колективне</u></p> <p>Людина – суб'єкт соціальних, політичних, економічних відносин (соціологія, політологія. Економічні науки)</p> <p style="text-align: center;"><u>Інтерсуб'єктивне</u></p>

Також:

<u>Суб'єктивне</u>	<u>Об'єктивне</u>
<u>Інтерсуб'єктивне</u>	

Зв'язок між секторами відбувається через інтеріо- та екстеріорізацію. Наприклад, наші просторові уявлення є результатом інтеріорізації зусиль, зроблених упродовж перших місяців життя, а поняття енергії в природничих наук є результатом екстеріорізації відповідних ситуацій внутрішнього досвіду. Як говорив Еміль Дюркгайм, людина в суспільстві – це суспільство всередині людини. Тобто, внутрішній світ людини – це інтеріорізовані культурні, ціннісні, світоглядні уявлення, поширені в суспільстві; вмістилищем же останніх виступає свідомість (внутрішній світ).

Ситуація «модерну» (до-постмодерну) спиралася на принцип дихотомії об'єктивного та суб'єктивного (перше існує, друге ж є лише ефемерним відображенням першого) і мало зважала на сферу інтерсуб'єктивного (нерідко вважаючи його свого роду містифікацією). Стрімкий розвиток соціо-гуманітарних дисциплін в ХХ столітті, який послідував за ще стрімкішим розвитком дисциплін природничих в ХІХ столітті, поставив на перше місце питання інтерсуб'єктивного, відображенням чого і стала філософія постмодернізму. Остання відкидає гранд-нарлативи, оскільки інтресуб'єктивне не існує само по собі як природний об'єкт, а створюється людьми в процесі взаємодії та сумісної діяльності. Різні люди діють по різному, відповідно плюралізм і неможливість єдиної системи. Як виняток інтегральна система К. Вілбера, яка пропонує не єдину систему поглядів, а певну загальну систему класифікації.

Wang Dezhong,
postgraduate student of
the Department of Philosophy,
National Technical University
“Kharkiv Polytechnic Institute”,
Kharkiv, Ukraine.

METAPHORS OF NEW MEDIA: TECHNOLOGY, LANGUAGE AND CULTURE

Relevance of research. As the spreading of new media, people have been accustomed to communicate online, along with a new discourse context established. In this new circumstance, people's life, even communicating, has been challenged, triggering a culture shock between the traditional and digital culture.

The purpose and objectives. To analyze the phenomenon of discourse space created by new media tool, declaring that there is culture shock between the traditional culture and the digital

one, and how the digital culture damages the traditional one. It would trigger man's thinking on the value of the traditional culture in the information society.

Novelty. To research the culture shock between traditional culture and the digital culture, it helps man thinking on the value of its national culture in the information society. To encourage individuals to explore the answer to solve the social culture crisis caused by digital culture.

Method. The article uses structuralism theory to point out a new discourse context constructed in the information age, summarizes the new orientation among nations through literature analysis, and describes the issue of cultural conflicts between traditional culture and the digital one through comparative analysis.

Keywords. culture shock, digital culture, discourse context, social media, tradition.

Main parts. Since McLuhan proposed his famous dictum, "The medium is the message", people no longer view the medium as merely a means or tool of communication. The medium can reshape social networks and individuals' self-construction by influencing patterns of speech. This article will employ a structuralist perspective to observe how the medium constructs a new discourse space in the information society and the social-cultural crises it triggers.

Language symbols serve as tools that man use to observe objects and form understandings (or concepts) of them in minds, facilitating communication among individuals and the recording of knowledge. According to Ferdinand de Saussure, language symbols carry meaning inherently. Language is not a product of thinking but a prerequisite for it. Without language, man cannot think. He [1, 2009, C 20] believed that "language symbols consist of two parts: the signifier, which refers to the symbol itself that can represent a certain meaning; and the signified, which points to a thought or concept. The combination of these two forms a complete language symbol". Although the signified of a language symbol is a product of the signifier, it is closely related to a specific discourse space. For instance, the concept of a bull in the minds of British people is completely different from that of Indians. Therefore, different linguistic systems produce different concepts and meanings for the same object. In this sense, our understanding of real-world objects is mediated by language symbols, and language determines how we perceive the world.

Information technology has created a unique electronic language (such as images, sounds, videos, and virtual reality). This electronic language is disseminated through the Internet and various innovative products derived from it, including smartphones, computers, iPads, and various apps (such as TikTok and Facebook). It is through these tools and the symbolic system of metaphor that the electronic language gradually forms a new public discourse space.

This new discourse space is characterized by decentralization, de-authorization, and de-subjectivation. The traditional, unified, corporeal, and continuous modes of discourse have been disrupted. Neil Postman pointed out that electronic media have irrevocably altered the nature of the symbolic environment and changed human's modes of discourse through metaphor. Scholars have also noted the interconnectedness between electronic media and discourse, exploring the social changes and cultural crises arising from this relationship from various perspectives.

Postman Neil [2, 2016, P. 10] described the new discourse space created by electronic media as a "pseudo-context." "A 'pseudo-context' refers to a seemingly reasonable and authentic context that is actually false. This context is not based on real-life experiences or practical connections but is a product of technological monopoly and an entertainment-oriented society. Its function is to give surface utility to information that is disconnected from life and irrelevant. However, this utility is not substantial; it does not provide solutions for action or problem-solving. The only remaining purpose of this information is its entertainment function, becoming a final refuge for culture after it has lost its vitality. In such an environment, information is more often used for entertainment and leisure, symbolizing the decline and loss of vitality in culture."

Research conducted by Li Jinying [3, 2022, P. 101] also confirms this point. "In virtual spaces, information, whether political or non-political, serious or non-serious, true or false, scientific or non-scientific, is expressed in an entertaining manner, becoming a joke in man's lives. The sole purpose of information dissemination is to attract the attention of the masses rather than for education or contemplation". Jonathan Haidt [4, 2018, P. 39] observed the use of social media in

the United States and pointed out that “Facebook, Twitter, and other platforms are like modern-day ‘Babels’. They facilitate connections between people, whether friends or strangers, transcending geographical limitations. With the addition of intelligent translation technology, information can be used and shared regardless of language. People generally believe that social media is a boon for democracy. However, after observing the use of social media in the United States for over a decade, it has become apparent that it has not achieved the desired effects. On the contrary, man is living more like isolated islands. The cultural landscape in the United States is characterized by partisan rivalry, political belief extremism, and a widespread loss of trust among the people.”

Conclusion. Media inherently embody the metaphors of technology, language, and culture. When technology merges seamlessly with daily life, it is crucial to carefully consider how it shapes and affects individuals. As man immerse himself in the plethora of products offered by media, they often become enslaved by technology. Furthermore, each medium represents a unique linguistic experience, shaping how people express themselves and engage with the world. Modern media, as a metaphorical discourse space, introduces instability in identity construction due to its virtual and decentered nature. This instability manifests through collective unconsciousness, giving rise to a mass psychology with negative propagation effects. Such group psychology has the potential to either create an entirely new culture or decimate traditional culture that is already existing. Therefore, it is imperative to exercise vigilance.

References:

1. Saussure Ferdinand. Course in General Linguistics. Social Sciences Academic Press. 2009. P. 20.
2. Postman, Neil. Amusing Ourselves to Death. CITIC Publishing. 2016. P. 10.
3. Li Jinying. Criticism and Reflection on media technology Progress. Science and Technology Communication (24). 2022. P.P.101-105.
4. Wang Minqing. Criticism of Rationalist Moral Psychology: Jonathan Haidt and Social Intuitionism. Academic Exchange (11). 2018. P.P. 38-45.

Владленова І.В.,
доктор філос.н., доцент,
проф. кафедри філософії,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ: НОВИЙ РОЗДІЛ ФІЛОСОФІЇ ЧИ МОДНИЙ ТРЕНД?

З давних часів філософія має імідж теоретичного та дуже абстрактного знання. І дійсно, вона прагне до широкого типу узагальнення, потребує аналітичного мислення, спрямована на пошук логічних зв'язків. Навіть перші натурфілософські спроби осягнути світ аж ніяк не базувалися на експериментах. Подальший розвиток філософського знання цілком підтримувався цією традицією, пригадаємо хоча б теорію ідей Платона чи атомізм Демокрита. В філософії Середньовіччя взагалі гносеологічні акценти ґрунтувалися навколо надприродної сутності бога та цуралися будь-яких експериментальних доведень. Експериментальна наука з'являється набагато пізніше разом з Галілео Галілеєм, який зрештою був за це покараний. Таким чином експериментальна наука пробивала собі важкий шлях, усіяний тернями, а надмірна перевага аналітичного мислення, яка втілилася в раціоналізмі, панувала аж до дев'ятнадцятого століття, де поступово заміщала та

доповнювалася ірраціоналізмом, інтуїтивізмом, психоаналізом, в рамках яких такі абстрактні поняття, як свідомість, добро та зло, відчуття, воля – набували психологічного змісту та втілювалися в більш конкретних поняттях: мозок, психіка, нервова система, сприйняття, тощо. І хоча багато філософських понять все ж таки залишаються досить абстрактними і не мають прямого відображення у експериментальній науці, поступово вони набувають більш конкретного змісту. Приміром, такі традиційні поняття філософії, як мислення чи щастя набувають конкретних характеристик. Мислення – в рамках когнітивної експериментальної науки, а дослідження поняття щастя навіть оформилося в визначенні щорічного індексу щастя, який можна вимірити за допомогою різних параметрів та математичного моделювання (індекс запропоновано Фондом нової економіки у 2006 році) [1]. Але це тільки початок нових тенденцій в розвитку філософії як експериментальної, практичної науки.

Філософія залишає за собою високий рівень абстрактного мислення та здатність аналізувати складні концепції. Але безліч різних напрямів і шкіл, кожний з яких має свої унікальні концепції та теорії, може створювати плутанину та ускладнювати розуміння тим, хто тільки починає вивчати філософію. Також додає невизначеності відсутність конкретних відповідей. Незважаючи на ці складності, філософія залишається важливою та цінною областю знання, яка допомагає нам зрозуміти себе, світ довкола нас і нашу позицію в ньому. Хоча вона може бути важкою для розуміння, її вивчення може призвести до глибшого і осмисленого життя. Експериментальна філософія – це відносно новий напрямок у філософії, який активно розвивається в останні десятиліття. Вона займається вивченням фундаментальних філософських проблем через використання методів, характерних для природничих та соціальних наук, таких як експерименти, спостереження та аналіз даних, використання складної техніки. Поки що вона активно залучає експериментальний апарат інших наук. Це значно відрізняється від традиційного філософського підходу, заснованого на міркуваннях та аналізі концепцій. Інтердисциплінарність – це мабуть основна риса експериментальної філософії. Вона активно взаємодіє з іншими науками, такими як психологія, нейронаука, економіка, біотехнологія та соціологія. Основний акцент робиться на зборі та аналізі емпіричних даних, отриманих з експериментів та спостережень, що дозволяє перевіряти філософські гіпотези на практиці. Більше того, експериментальна філософія закликає до критичного осмислення традиційних філософських поглядів та припущень, і навіть до тестування їх у практичному експерименті. Цей дивовижний підхід дозволяє бути філософії більш практичною, брати активну участь у діалозі з іншими галузями знання. Ось кілька прикладів того, як експерименти можуть бути використані у філософських дослідженнях. По-перше, тестування моральних теорій та юридичних законів (продовження розробок в галузі практичної філософії). Використовуючи методи соціальної психології, можна дослідити як люди приймають/ не приймають моральні рішення в різних ситуаціях. Дослідження когнітивних процесів відкривають безліч можливостей для дослідження філософських понять: воля, свідомість, рефлексія, сприйняття дійсності, тощо. Приміром, використовуючи методи нейронауки можна навіть вивчити, як люди формують свої переконання та ухвалюють рішення. Найбільшого розвитку експериментальна філософія досягла в галузі етики та філософії свідомості. Філософи Марк Алфано, Дон Лоеб, Алекс Плакиас активно розробляють новий напрямок експериментальної філософії – експериментальну моральну філософію [2]. Це емпіричне дослідження моральних інтуїцій, суджень і поведінки. Як і інші напрямки експериментальної філософії, вона передбачає збір даних за допомогою різних наукових методів. Приміром, такий підхід може більш суттєво розкрити сутність інтуїції, якщо ми будемо вивчати швидкість та точність інтуїтивних рішень в порівнянні з обдуманими рішеннями, прописуючи різні сценарії, також можна дослідити, як люди сприймають моральні проблеми та як швидко вони реагують на них інтуїтивно, під впливом яких факторів змінюють свою думку. Пропануючи вибори між різними варіантами та діями, дослідники активно використовують функціональний магнітно-резонансний аналіз, щоб дослідити активність мозку під час прийняття рішення. Поняття волі має велике значення в західній філософській традиції особливо в дискусіях про свободу

та природу зла. Приміром, в багатьох дослідженнях в когнітивній науці знайдено значну кореляцію між несвідомим вибором та нашими реакціями та рішеннями (свободи волі не існує?), що, до речі, актуалізує проблему скоєння злочинів. Результати експериментів все ще показують, як наша свобода може бути скомпрометована конкретними обставинами, хоча, за думкою, філософів, нам все ще необхідно більше експериментальної та філософської роботи, щоб окреслити межі та масштаби цих впливів на нашу свободу [3].

Розгляд свідомості людини як біологічного комп'ютера допомогло створити нейронні мережі, які є ключовим інструментом у штучному інтелекті. Нейронні мережі у певному відношенні можна розглядати як модель когнітивних процесів нашої свідомості. Німецький філософ Т. Метцингер використовує результати експериментів в галузі когнітивної науки, здебільшого (сканування мозку) для своїх досліджень в галузі філософії свідомості. У книзі «Нейронні кореляції свідомості: емпіричні та концептуальні питання» за редакцією Томаса Метцингера об'єдналася міжнародна група нейробіологів і філософів, які досліджують, як зміст суб'єктивного досвіду корелюється з подіями, які відбуваються в нашому мозку [4]. Вони намагаються визначити, як фізичні стани нервової системи людини відображають зміст свідомого досвіду. Пошук нейронних кореляцій свідомості (NCC) став дуже активною сферою дослідження в останні роки. Такі міждисциплінарні пошуки розкривають фундаментальні питання про глобальну інтеграцію, свідомість та мислення, нейровізуалізацію, неявні несвідомі процеси, волю, феноменальне Я. Таким чином, використання експериментів у дослідженнях філософії дозволяє більш систематично та емпірично підходити до вивчення філософських фундаментальних питань, а також отримувати більш конкретні та перевірені результати.

Література:

1. The Happy Planet Index 2.0. 2009 // New Economics Foundation. режим доступу: <https://neweconomics.org/2009/06/happy-planet-index-2-0>.
2. Experimental moral philosophy/ Mark Alfano, Alex Plakias // Stanford Encyclopedia of Philosophy. 2018. режим доступу: [Abstracthttps://philpapers.org/rec/ALFEMP](https://philpapers.org/rec/ALFEMP).
3. Free will without consciousness? Trends in Cognitive Sciences / Mudrik, L, Arie, IG, Amir, Y, Shir, Y, Hieronymi. 2022. режим доступу: <https://doi.org/10.1016/j.tics.2022.03.005>
4. Neural Correlates of Consciousness: Empirical and Conceptual Questions. Cambridge, Massachusetts : The MIT Press. 2000. 350 p.

Годзь Н. Б.,
доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри філософії,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна
Чжан Хунвей,
аспірант кафедри філософії,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

**ПОНЯТТЯ «ПРИРОДА» ТА «ДРУГА ПРИРОДА» І ЇХ ВЗАЄМОВІДНОСИНИ
 З ПОЗИЦІЇ ЕКОЛОГІЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ ФУТУРОЛОГІЇ**

Образ природи як уявлення має велике значення в формуванні технологій та екологічних стратегій взагалі. Окрім того, дуже важливим з погляду прогностичних методик та екологічної футурології взагалі є аналітичний підхід до розуміння як феномену «природа» так і не менш важливого, але на жаль трохи посунутого на другий план феномену «друга природа», який постає не просто уявленням про техносвіт, але й багатою на дослідження метафорою, яка ще чекає на своє теоретичне та практичне застосування та нове наповнення контенту. Задля цього доцільно звертатися до простору філософії, філософії культури та екології, аби розкрити можливості досліджень з цими поняттями у на різних рівнях. Враховуючи надзвичайно велику та важливу прив'язку образу взагалі, а образу природи особливо до національної етнопсихології та паралельно з цим до практичної, ментальної, виробничої та навчальної сторін будь якого суспільства ми пропонуємо на базі аналізу та порівняння творів Дж. Макдавела, І. Канта, К. Маркса та Ф. Енгельса, Г. Сковороди, В. Циби, М. Журби, Ху Сяої, Кан Чжунцянь та Мі Гонхао зрозуміти його нагальну характеристику та можливості. Таким чином ми розкриваємо у аналізі та створюємо базу для розуміння особливостей як природи взагалі з точки зору філософії, так і образу другої природи як невід'ємної та важливої ланки еволюції розуміння тріади Людина – Природа (Довкілля) – Техніка (Технології) як практичної реалізації сучасного стану речей у розвитку та презентації уявлень суспільства про власне минуле, сучасне та майбутнє.

Література:

1. Годзь Н.Б. Образ життя людини як футурологічний проект // Запрошення і програма VII Міжнародної науково-практичної онлайн – конференції «Гендер. Екологія. Здоров'я», 22–23 квітня 2021 року ХНМУ. Харків, 2021. С.8.
2. Годзь Н.Б. Вступ до екологічної футурології. Монографія. Харків: Видавець Олександр Савчук, 2017. 572 с.
3. Журба М. Друга природа другої реальності // Схід, 2009, № 8 (99) URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/21210/27-Zhurba.pdf?sequence=1>
4. Чорна В.В. Кваліфікаційна робота «Критика поняття «друга природа» у праці Джона Макдавела «Ум і світ» URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1f3c62ae-5312-4426-932a-93597f7d7f86/content>

Горева В. Ю.,
аспірантка кафедри філософії,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У науці політика визначається як «спосіб мислення» в управлінні державою і суспільством. Вона характеризується управлінською діяльністю органів державної влади на стратегічному рівні, спрямованою і пов'язаною з ухваленням відповідальних рішень у сфері відносин між різними соціальними групами, державами та громадянами, включно зі стратегічним плануванням, регулюванням і формуванням внутрішніх і зовнішніх правових відносин і взаємодій [4, с. 170].

Творці державної влади на стратегічному рівні - це, як правило, представники політичної еліти, які забезпечують процес ухвалення рішень і формують норми поведінки в суспільстві. До них належать групи людей, які мають здатність вдосконалювати суспільну

систему або створювати нові, а також забезпечувати підтримку та її розвиток, діяльність яких пов'язана з боротьбою за набуття, збереження і використання державної влади.

Політичний дискурс - складне багатогранне явище політичної комунікації, «процес, що охоплює політичну сферу людського життя, за посередництвом якого відбувається спілкування між владою, політичними партіями, громадськими організаціями і рухами, чиновниками, виборцями і жителями» [1, с. 145].

Виокремлене нами поняття «політичний дискурс» зорієнтоване на розуміння мовної комунікації, що набуває нових форм в інформаційному суспільстві, та на її рефлексивність, тобто здатність аналізувати й глибоко розуміти зміст переданої інформації. Такий зміст зазвичай розглядають як більш прагматичний, характерний для конкретних форм політичної поведінки, пов'язаних із боротьбою за владу та її утримання, і притаманний усім жанрам політичного дискурсу (передвиборчі виступи, парламентські дебати, дискусії, політичні інтерв'ю, політичні промови, заяви уряду тощо).

Політичні виступи, як і урядові заяви, здебільшого є монологами. Це означає, що насамперед не передбачається діалогу між учасниками комунікації, а виконуються функції повідомлення та впливу. Ці політичні промови та урядові заяви відповідають принципам інтеріорності та екстеріорності публічного мовлення, тобто орієнтації промовця на вузьку професійну аудиторію (внутрішній тип урядової заяви) та необмежену цільову аудиторію (зовнішній тип). Будь-який «лист» влади - це політико-ідеологічний (оскільки виражає функціональну ідеологію влади та її погляди) дискурс, але також і через те, що він звернений до суспільства й містить вираження певної соціально-політичної позиції з актуального питання у відповідний період життя суспільства, його можна розглядати як журналістський дискурс [4, с. 23].

У сфері політичного дискурсу мовлення розглядається як ефективний інструмент для забезпечення соціальної влади та формування світогляду, а не лише для вираження думок. Ідеологічно направлене мовлення включає в себе процеси оновлення системи цінностей політичних лідерів, перегляду та інтерпретації надходящої інформації, а часом і нав'язування певних поглядів одержувачам через текстові матеріали.

Політична еліта в сучасному суспільно-політичному дискурсі є ключовим поняттям, що описує верхівку політичного устрою, тобто групу осіб, які мають значний вплив на формування та реалізацію політичних рішень у державі. Використання політичного дискурсу в політичній діяльності відіграє важливу роль у підтримці іміджу політиків, формуванні їхніх установок і поведінки. Достатня інформативність політичного дискурсу досягається не тільки новизною переданої інформації, а й використанням мовних засобів, що акцентують увагу на нових аспектах сприйняття відомої інформації. Уряди постійно впливають на просування своїх ідей, здебільшого за допомогою політичної комунікації. Вивчення різних аспектів сучасного політичного дискурсу в парламентській діяльності видається перспективним.

Література:

1. Андрющенко Е. Українські праворадикальні організації у контексті суспільно-політичних процесів (кінець 1980-х-2015 рр.): дис. канд. іст. наук: 07.00.01. Запоріжжя, 2015. 284 с.
2. Балабан Р. Електоральна перебудова в Україні: 2019. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2019. № 2 (98). С.155-176.
3. Білецький В. Формування сучасної української еліти В. Білецький // Науковий альманах «Схід», 13. Мигович І. На двох конях у двох напрямках? / І. Минович // Віче. 1995. №8. С. 15-24. 1995. № 3. С. 21-25.
4. Крюков О. Політико-управлінська еліта України як чинник державотворення: Монографія / О. Крюков; за наук. ред. Е.А. Афоніна Київ: Вид-во НАДУ, 2006. 252 с.

Городиська О.М.,
канд. філос. н., доц.,
проф. кафедри філософії,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ЛАНДШАФТИ РОЗДОРІЖЖЯ: ЖИТТЯ ЯК ПЛІГРИМСТВО, АБО ІСНУВАННЯ НА МЕЖІ

Сьогодні абсолютність науки, зокрема, – у питаннях екзистенційних, вочевидь не є такою. Їй не лише науки, але часто й розуму. В усьому, що стосується внутрішнього життя людини, її онтологічних чи екзистенційних запитів, наука не пропонує рішень, ба більше: щойно доводиться виходити у сферу відсутності раціонального контролю чи навіть розуміння, тобто, до царини ірраціональних процесів і явищ, розум позначає це як чуже і відмовляється від цього. Така ситуація давно відзначається для людини певною відсутністю якихось вищих орієнтирів, а етика реалізується лише у сингулярній формі, що не дивно, проте це перетворює кожен значущий вибір людини у своєрідну ситуацію на межі, тобто лімінальну (використовуючи антропологічний словник). Власне усе життя людини перетворюється на роздоріжжя, сповнене перехресть, багатофункціональне, та кожен варіант, який пропонується чи впливає із ситуації, загрожує серйозними наслідками, іноді віддаленими у часі – як завжди і буває в дорозі. Тож сучасна ситуація може бути метафорічно витлумачена як подорож часів Середньовіччя, або палігримство, – шлях, який міг привести до спасіння, але на ньому можна було загубитися або загинути.

Отже життя є дорога, постійний перехід, який відбувається у багатьох вимірах та створює свої неповторні ландшафти, котрі, у свою чергу, створюють самотутній набір предметів, образів, символів, що несуть унікальне змістовне навантаження. Перехід передбачає «смерть» того, що визначено, «народження» нового визначеного та переформування, що позначає появу і набуття нового, значущого для людини. Це означає прокладання нових меж та появу нових порогів, що передусім включає в себе специфічні відносини між обмеженим (визначеним) та безмежним (повною невизначеністю потенційного нового). Через це кожна така ситуація набуває статус лімінальної, в межах якої мають місце дії, що їх можна витлумачити лише за допомогою, в тому числі, симпатичних обрядів, які, у свою чергу, дозволяють зберегти цілісність феноменальної реальності, де існувала людина будь-якої традиційної культури. Такі обряди ґрунтуються на уявленні про матеріальне середовище та його здатність передавати природні чи набуті властивості шляхом безпосереднього контакту або на відстані, і це поєднує усі виміри феноменальної реальності та досвіду людини, без протиставлення матеріального, символічного, психічного, когнітивного, релігійного тощо. Саме через це можна говорити про унікальність ландшафтів, які, вочевидь, ніколи не є суто географічними або топонімічними, а постають як специфічна багатовимірна життєва реальність.

Цікавим елементом, що утворював ландшафти життя середньовічної людини, були придорожні хрести, які несли багато смислів і дійсно уособлювали різнопланові функції роздоріжжя, а найпершу – позначали межу. Позначення границь, меж, прокладання порогів, формування роздоріжжя було абсолютно універсальним явищем в усіх культурах. Це відбувалося як формування певного простору життя, органічної єдності феноменальної реальності, закладаючи певні часові, просторові, психічні, образні, емоційні чи будь-які інші виміри, що їх можна було б об'єднати у неподільне буття. Знаки на кшталт придорожніх хрестів зазвичай не ставилися по усій лінії межування, як і нинішні прикордонні стовпи, вони стояли лише у місцях переходу, на дорогах і перехрестях. Це формувало феномен зони, кордони якої часто залишалися рухливими, тому що освоєних територій все ще було небагато, і вони залишалися мало заселеними. Ці зони зазвичай були пустелею, болотом або

диким лісом, де кожен міг повноправно пересуватися та полювати. Але кожен, хто переходив з однієї території на іншу, протягом досить тривалого часу перебував і в житті, і в магічно-релігійному сенсі в особливій ситуації: він опинявся між двома світами.

Подорожі в середні віки та у ранньомодерновий час могли бути небезпечними та іноді закінчувалися трагічною смертю через головорізів, диких тварин або дивні погодні умови, що призводили до лавин чи повеней. Щоб позначити місця цих фатальних зіткнень, родичі загиблих часто замовляли спеціальні пам'ятні хрести (у різних формах) з написами про причину драматичних подій, свого роду «образи» загиблих, а також рятівні зображення. Вони не просто були скрізь, їх також бачили та спілкувалися з ними майже всі, тому що значні верстви населення були постійно в русі: дворяни, що подорожували між сезонними резиденціями, купці та розносники з міста в місто, селяни, які подорожували на місцеві ринки, а також паломники до місцевих, регіональних та міжнародних святинь. Враховуючи їх візуальну повсюдність і центральну роль в організації життя Середньовіччя, можна говорити про цілий спектр релігійних, фольклорних вірувань чи навіть судових рішень (наприклад, покайні хрести часто встановлювалися на передбачуваному місці вбивства), які вони несли, а також вони були об'єктами гомілетичної, релігійної та художньої уяви, в якій ці хрести допомогли сформувати своєрідний духовний та алегоричний ландшафт, пейзаж, який мав свої власні рельєф, дороги, гори, озера тощо. Отже ці ландшафти перетиналися й утворювали перцептивний і занурювальний континуум – континуум, у якому видимий світ міг стати алегоричним, рух природним простором перетворювався на рух через викупний простір, і навпаки. У цьому континуумі придорожні хрести, як реальні, так і уявні, часто перетворювалися на «гетеротопічні» портали доступу до біблійних місць і часових умов.

Не дивно, що з часом у Середньовіччі формується алегорія життя як постійного пілігримства (*peregrinatio vitae*), у якому людство змушене вічно блукати бездомною пустелею у пошуках того, що Павло в посланні до Євреїв 11:13-16 називає *patria* – «небесною батьківщиною». Пілігримство пов'язано з екзистенційно скрутним становищем, яке супроводжує людину, що здійснює подорож від народження до смерті, від землі до неба, неспокійно просуваючись вперед до спасіння. На цьому шляху придорожні хрести та інші придорожні позначки перетворюються на метафоричні засоби орієнтування в пошуках *patria*, а фактично відбувається трансформація тілесного паломництва у вище, духовне паломництво, і певними віхами у цьому процесі були як матеріальні об'єкти, так і дії, пов'язані з досвідом фізичного паломництва. Маршрут пілігрима, таким чином, перетворювався на Святе Письмо, яке слід вивчати з особливою ретельністю, а позначки, прикріплені до стовбурів дерев, означали повноту Творіння, яке при належному спогляданні приводило до пізнання самого Творця. Крім того, кам'яні купи, придорожні святині та дерев'яні руки на роздоріжжях перетворювалися на рятівні світлофори, які встановлюють найвищі стандарти християнської чесноти. Метафорично залишені на узбіччі дороги самим архіпаломником Христом і збільшені у розмірі та кількості завдяки нескінченній процесії самозречених святих, кам'яні купи та придорожні хрести втілювали усі муки, печалі та позбавлення, які пілігрим повинен був зазнати у своїй подорожі до цілестяльної батьківщини. Для паломника-пілігрима розпізнати ці знаки та кам'янисту та вузьку дорогу, яка їх обіймала, було питанням духовного життя чи смерті, вічної винагороди чи покарання. Саме тому з часом образ нерозумного пілігрима, який натрапляє на такі знаки і не впізнає їх, і, що ще гірше, зовсім залишає дорогу в пошуках скороченої або легшої та приємнішої дороги, щоб лише заблукати у лісі, впасти в канаву, заплутатися в підліску і зрештою бути вбитим, стає символом самої людини.

Тож дорога із її позначками перетворюється на символ існування людини на межі, роздоріжжі – як людина, що проходить моральні та екзистенціальні труднощі, а візуальні відтворення цього процесу можна навіть назвати «ландшафтами душі». Найбільш одкровенні зображення життя як пілігримства можна знайти у Ієроніма Босха та Пітера Брейгеля Старшого, картини яких буквально перетворюють глядача на мандрівника, *homo viator in bivio*, який мусить обирати між дорогою пороку, яка вже добре протоптана гріхами, і крутою

та вузькою дорогою чесноти. Це є шлях Христа до Голгофи, коли дорога до смерті стає дорогою до життя і спасіння, тоді як знаряддя тортур перетворюється на знаряддя милосердя, дар і заповідь майбутньому людству.

Дишкант Т. М.,
канд. філос. наук,
доцент кафедри філософії,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

КРИЗА ОСНОВИ ЦІЛІСНОСТІ ЛЮДИНИ

Питання основи цілісності людини супроводжує її протягом усієї історії. Змінювалися етапи соціального розвитку, і змінювалася, відповідно до цього, чільна світоглядна позиція щодо сутності людини. Незважаючи на визнання трискладової сутності людини (дух-душа-тіло) філософам не вдавалося сформуванню вчення, що гармонійно поєднує ці компоненти і не в останню чергу тому, що викривлювальні корективи вносила специфіка кожного історичного етапу. Так, наприклад, в епоху Нового Часу (17-18вв.), коли здійснювався безпрецедентний розвиток наукового знання, сформувалися принципи Просвітництва як проекту Модерну, квінтесенцією яких є знамените декартівське «*cogito ergo sum*». Тіло, сутнісним властивостями якого є протяжність і рух, тут виступає як щось механістичне. Душа – це мислення. Тіло входить у область інтересів фізики, яка не індивідуалізує його. Душею займається філософія. Подібний дуалізм душі і тіла, що веде свій відлік ще від філософії Платона, не сприяє гармонійному уявленню сутності людини.

Надіям епохи Просвітництва, покладеним на Розум, не судилося збутися. Їх загибель, що виявилась у все зростаючій соціальній кризі, призвела до заперечення розуму як сутнісної характеристики людини. Проти абсолютизації розуму виступили представники ірраціональної філософії, найяскравішим з яких був Ф. Ніцше, у зв'язку з чим його саме його вчення характеризують як вступ до постмодерну. Розум, стверджував, Ф. Ніцше, - це лише омертвляюча схематизація, що позбавляє людину вітальних сил. Розмірковуюча людина відсторонена від життєвого потоку, в переживанні же немає роздільності на суб'єкт і об'єкт. Як писав Мерло-Понті: «...після Ніцше будь-який студент негайно відкинув би філософію, якби було сказано, що вона не вчить нас повноті життя» [1].

Настає час антропології чуттєвості, а через чуттєвість приходить домінування тіла. Створюється новий філософський дискурс про тіло. Але, чи здатне зараз переживання тіла в його цілісності, що включає і розуміння його як «отелесненого розуму», повернути людині її сутність? Чи не заважають цьому сучасні реалії?

Сучасне суспільство - це інформаційне суспільство, сучасне середовище існування людини стає все більш техногенним, і це, як виявилось - агресивне середовище. Техніка є продовження органів тіла людини, людина ж, передусім, це високорозвинена нервова система. Тому, як стверджує М. Маклюен: «Упродовж механічних епох ми займалися розширенням наших тіл у просторі. Сьогодні, коли минуло більше століття, відколи з'явилася електрика, ми розширили до вселенських масштабів свою центральну нервову систему і скасували простір і час» [2]. Поза простором і часом тіло «дематеріалізується» і перетворюється на мінливу віртуальну сутність, про яку писав Жижек Славой, порівнюючи дії щодо неї із турботою про електронного персонажа тамагочі, яку здійснюють, проте, з усією серйозністю підходу. Тотальна технізація суспільного життя призводить до відчуження людини від власного тіла, що і констатує постмодернізм як сучасний

мейнстрімний ідеологічний напрямок. Це свідчить про катастрофу надій, на здобуття цілісності людиною, по меншій мірі, на сучасному етапі.

Література:

1. Merleau-Ponty Maurice, *L'œil et l'esprit*. (1964). [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.scribd.com/doc/234621374/Oeil-Et-Esprit>
2. McLuhan Marshall, *Understanding Media: The Extensions of Man: Critical Edition* (2013). [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://spada.uns.ac.id/pluginfile.php/671597/mod_resource/content/1/Understanding%20Media.pdf

Дольська О. О.,
доктор філос. н.. проф.,
проф. кафедри філософії,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

НАОЧНЕ УЯВЛЕННЯ І УЯВА: ДО ПИТАННЯ РОЗШИРЕННЯ КОГНІТИВНИХ ПРОЦЕДУР МИСЛЕННЯ

Із розвитком інформаційних технологій, розширенням значення віртуальної реальності, можливих засобів інструментального характеру за умов активізації перерахованих складових, виникає питання роздумів про такі когнітивні процедури, як уявлення та уява. Якщо спиратися на латинську термінологію, то перший термін, який ми маємо обговорювати – *Repraesentatio* (лат.), нім. *Vorstellung*) наочне уявлення, зображення. Це чуттєвий образ предметів, даний свідомості, що супроводжується, на відміну від сприйняття, почуття відсутності того, що представляється. У ширшому значенні словом уявлення позначається всяке відтворене пам'яттю стану свідомості. Наприклад, зникле почуття може бути відтворено пам'яттю як уявлення. Таким чином уявлення позначає вторинний стан свідомості від первинного (відчуття, почуття і т. і.).

Іммануїл Кант у «Критиці сили судження» визначає прекрасне через почуття задоволення від уявлення [2]. При цьому уявлення необхідно перебуває в уяві (*Einbildungskraft*) і може бути тотожним ідеї [2, параграф 49]. Артур Шопенгауер виніс «уявлення» у назву своєї роботи «Світ як воля і уявлення» (1819). Особливе значення термін уявлення має у філософії та психології Й.Ф. Гербарта, який в уявленні бачить основний факт психічного життя. Уявлення, – каже Гербарт, – стають силами, чинячи опір один одному. Це відбувається тоді, коли сходяться разом кілька протилежних уявлень [1]. З положення, що уявлення суть самостійні сили, Гербарт будує своєрідну статистику і динаміку уявлень.

Історичний контекст питання уявлення треба починати із думок філософів-емпіриків (Д. Локк, Д. Берклі, Д. Юм., Е. Кондильяк, Е. Мах та ін.). Але не можна не згадати і філософів-раціоналістів (Р. Декарт, Б. Спіноза, Г. Гегель, неокантіанці та ін.), які підкреслювали принципову відмінність уявлення від поняття, наводячи приклади таких понять, які не можна уявити ні в загальному, ні в конкретному вигляді.

У зв'язку з цими фактами у філософській та психологічній літературі виникла гостра дискусія (що триває дотепер) про існування наочних уявлень та їх природу. Сучасний філософський та психологічний аналіз уявлення призводить до наступних висновків.

1. Уявлення не може бути протиставлене мисленню, хоч і не в тому сенсі, який мав на увазі філософський емпіризм. Мислення може здійснюватися і без участі уявлення. Однак

уявлення так чи інакше передбачає діяльність думки, в яку воно включене як перцептивна схема та як спосіб вирішення певних завдань на осмислення.

2. Уявлення – не наочні «картини», що у внутрішньому світі свідомості розглядаються «розумовим поглядом», а форми готовності до активної пізнавальної діяльності у світі. Їх зміст не є щось, внутрішньо властиве лише їм, а збігається з передбачуваними характеристиками предметів та подій реального світу.

Уява. Значення цього феномену відрізняється від уявлення. Уява виступає у вигляді мрії, творчої задумки. Вона пов'язана з нервово-мозковими і органічними процесами. Кожному відомо, що відтворена в уяві картина небезпек може викликати прискорення пульсу, зміну дихання. Будь-які емоції можуть супроводжуватися уявами, виконувати певні дії в уяві, «грати» якісь ролі в цих діях тощо. Іноді уява «дає», сприяє створенню неіснуючого образу, який настільки яскравий, що людина абсолютно впевнена в його реальності.

Уява – одна з вузлових проблемних дискусій у філософії освіти за умов нових інформаційно-комунікативних технологій. Бурхливий розвиток останніми роками когнітивних досліджень, з одного боку, та нових історико-культурних підходів, з іншого боку, дозволило описувати зміну культурних епох як зміну правил роботи уяви. Цей контекст дає можливість розуміти уяву не як створення неіснуючих образів, а як здатність осмислити етичну проблему і поставити себе на місце іншого. Цей ракурс питання тягне за собою уяву прагматичного характеру (тобто таку, яка підіймає дидактичний, етичний, методичний, соціальний ефект) і підіймає питання зміни способу прочитання, соціального використання отриманого знання, створення моделей освітнього і виховного характеру тощо, які в комплексі розширюють процедури когнітивного характеру.

Разом з тим, у філософії освіти не склалося однозначної інтерпретації творчої уяви (наприклад, художньої, технічної, за віком тощо уяви) як комунікативного механізму, що «несе» в собі знання та досвід через образи, а також як конструктивного механізму, що створює одночасно нові ідеї та нові формальні канони. Вивчення уяви і того, що є результатом уяви (як слідство, оформлення уявлення) може стати одним із продуктивних способів інтерпретації методів донесення матеріалу учням, слухачам, студентам тощо.

Література:

1. Гербарт Й. Ф. // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. 742 с.
2. Кант І. Критика сили судження / пер. Віталій Терлецький. Київ: Темпора, 2022. 906 с.

Dong Tingting,
postgraduate student
of the Department of Philosophy,
National Technical University
“Kharkiv Polytechnic Institute”,
Kharkiv, Ukraine

THE PRACTICAL EXPERIENCE OF CHINESE MARXISM

The practical experience of Chinese Marxism is multifaceted, including both the practice of Chinese revolution and construction, as well as the practical experience since China's reform and opening up. These practical experiences fully demonstrate that under the special historical conditions of China, Marxist theory has strong vitality and creativity, providing a foundation and support for the construction of socialism with Chinese characteristics.

1.The Practice of Marxism in the Chinese Revolution

The practice of Chinese Marxism in the Chinese revolution is the key factor for the CPC to overcome numerous difficulties and hardships. This practice fully embodies the strong vitality and creativity of Marxism. The CPC adheres to the combination of Marxism and the experiences of the Chinese revolution, developing a uniquely Chinese path to revolution. After in-depth analysis of the history and reality of the Chinese revolution, the CPC creatively put forward the strategic policy of agrarian revolution and armed struggle, and opened up a Chinese revolutionary road based on rural areas and mainly in the form of armed struggle.

2.The Practice of Marxism in China's Construction

The practical experience of Chinese Marxism in China's construction includes socialist construction and socialism with Chinese characteristics. China's socialist construction under the leadership of the CPC organically combines the theoretical guidance of Marxism with China's actual national conditions. The CPC advocates the correct line in economic, political and cultural construction, thus gradually realizing China's socialist construction. In recent years, with the development of the theory of socialism with Chinese characteristics, the practice of Chinese Marxism in China's construction has achieved more significant results and influence. Socialism with Chinese characteristics combines the basic principles of Marxism with China's reality, focusing on the development of the country and the nation, as well as the development of all humanity. It emphasizes working together, building together, and sharing with the people, so that all people can better share and enjoy the economic and social achievements created by socialism.

3.The Practice of Marxism in Economic Reform

With the progress of reform and opening up, the practice of Chinese Marxist thought in economic reform has also been fully reflected. China has adopted various reform models and established a socialist market economy system. This market system is organically combined with the people's democratic system and has socialist characteristics with Chinese characteristics. The establishment of this economic system has standardized the socio-economic operation system and played an important role in the rapid development of the Chinese economy.

4.The Practice of Marxism in Intellectual Property Protection

In terms of intellectual property protection, Chinese Marxist ideology has made many practices and explorations. In the planning and implementation of the national intellectual property strategy, China has explored a series of practices and methods with distinct Chinese characteristics. Significant explorations and practices have been made in strengthening the enforcement of intellectual property rights, technology transformation, technology finance, and the training of intellectual property personnel, and breakthroughs have been made. Especially in strengthening intellectual property protection, maintaining technological innovation, and improving the efficiency of intellectual property application, China's Marxist ideology provides useful experience and reference for the international community.

5.The Practice of Marxism in Cultural Construction

The practice of Chinese Marxist ideology in cultural construction also has rich experience. China adheres to the correct political orientation, regards moral education as the fundamental task of education, and promotes the development of socialist culture. In the field of culture, China is committed to promoting the development of art, music, drama, film, television, books, and new media, so that all people can enjoy the achievements and benefits of cultural construction. At the same time, China insists on putting the people at the center, promoting the popularization and expansion of public cultural services, and enhancing the cultural soft power of the country and the nation.

6.The Practice of Marxism in Human Rights Protection

In China, Marxist ideology has also played an important role in the practice of human rights protection. China adheres to the development concept of putting the people at the center and provides more protection for the basic rights of the people. China is competing for consultative democracy and actively promoting the construction of a diverse mechanism for consultation, democratic supervision, legalization, and scientificization in society. Strengthen special attention to

traditional human rights and economic, social and cultural rights, and actively seek to defend human rights rights. In international affairs, China firmly upholds the purposes and principles of the United Nations Charter, actively promotes the strengthening of globalization governance in the international community, and provides a positive Chinese solution for world diplomatic affairs.

In summary, Chinese Marxist thought has achieved significant results in the Chinese revolution, construction, as well as in economic, social, cultural, human rights and other practices. The adaptability and flexibility of Marxist thought in Chinese practice to a certain extent prove that Marxist theory has a distinct contemporaneity and can continuously adapt to the changes in Chinese society, providing a solid path for practical exploration and theoretical innovation in China.

References:

- [1] Hao Lixin, Zhou Kanglin. A New Realm in the Development of Marxism in Contemporary China [J]. Southeast Academic Journal, 2018 (1): 9. DOI: CNKI: SUN: DLXS.0.2018-01-001
- [2] Wang Wenbing. The Cultural Consciousness Process of Marxism Sinicization [J]. Hunan Social Sciences, 2019 (2): 12. DOI: CNKI: SUN: FLSH.0.2019-02-001
- [3] He Yiting. Marxism is the "master skill" of the CPC to win the victory [J]. Theoretical Vision, 2019 (7): 4. DOI: CNKI: SUN: LLSY.0.2019-07-002

Захаров В. А.,
аспірант кафедри філософії,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

МЕТОДОЛОГІЇ В НАУКОВОМУ ДОСЛІДЖЕННІ

Філософія є феноменом людського існування, особливим способом життя та мисленням. За тисячоліття свого існування, вона стала відображенням складної системи поглядів на світ, включаючи різноманітні підходи до аналізу та розуміння різних аспектів життя та соціокультурних явищ. Особливо актуальним стає аналіз та підбір філософських методологій у контексті розвитку інформаційних технологій світу, які не просто відіграють значущу роль у сучасному суспільстві, а створюють його. Дають другий простір існування суспільству. Запропонована дисертація націлена на проведення історико-філософського аналізу розвитку техніки та інформаційних технологій, фундаментально осмислюючи існування в ньому людства, виокремлюючи філософсько-етичні питання проблеми керівництва в цифровому просторі. Для реалізації поданої теми, ми пропонуємо використовувати герменевтичний, екзистенційний методи та філософський підхід до мови.

Герменевтичний метод, як і більшість методів філософського пізнання не завжди чітко сформульовані та діють по єдиному алгоритму. Заведено вважати, що герменевтика з'явилась в середні вікі та була методом інтерпретації біблейських текстів. Хоча це не так, бо вважається, що перші інтерпретації були після гомерівських часів. І саме його твори були першим матеріалом для інтерпретації. Із самого зародження герменевтики до сьогодні, вона проходила різні стадії та переймала багато характеристик. Наприклад, як поява філософської герменевтики чи психологічної, але в середині всього – лежить процес інтерпретації та проблема розуміння (як явища).

У нашому дослідженні процес інтерпретації, принцип конгеніальності, герменевтичне коло та інші методи герменевтики, ми застосуємо у II розділі дослідницької роботи на тему «Аналіз взаємовідносин інформаційних технологій та суспільства». Фундаментальними авторами ми застосування методу, будуть: Дільтей, Шлеєрмахер, Рікер, Гардеггер та інші.

Другим методом у нашому дослідженні може бути – екзистенційний. Його ми застосуємо у розділі III «Соціально-філософський огляд розвитку інформаційних технологій в Україні». Екзистенційна філософія визнає унікальність та свободу людського існування, акцентуючи увагу на індивідуальному досвіді та виборі.

У рамках інформаційних технологій екзистенційний підхід дозволяє розглядати проблеми керівництва як питання про вибір цілей та цінностей, а також про відповідальність перед наслідками прийнятих рішень. Індивідуальне існування та його взаємодія з інформаційними технологіями представляють собою складні етичні та соціальні питання, які можуть бути досліджені за допомогою запропонованого підходу. Роботи Сартра, Камю та інших можуть стати фундаментами в цьому методі.

Третій та завершальний метод – мовленнєвий (філософія мови), але сюди ж можемо додати ще риторичку (конкретні прийоми) та будування реальності з її допомогою. Філософія мови займається вивченням структури, функцій та значення мови як основного інструменту людського спілкування та мислення. При дослідженні зазначеної теми, ми можемо спиратися на: Вітгенштейна, де Сосюра, Деррида, Габермаса та ін.

У рамках інформаційних технологій філософія мови дозволяє аналізувати роль мови в створенні та передачі інформації, включаючи питання ефективності комунікації та семантичного аналізу даних. Розуміння мови та її вплив на інформаційні процеси має важливе значення для розробки ефективних стратегій керівництва інформаційними технологіями.

Таким чином, ми можемо узагальнити та резюмувати, що герменевтичний, екзистенційний та мовленнєво/риторичні підходи до інформаційних технологій надають цінні інструменти для аналізу та розуміння різних аспектів їх впливу на суспільство, включаючи проблеми керівництва. Дослідження філософського розуміння інформаційних технологій допоможе розробити більш глибокі та ефективні стратегії керівництва, а також сприятиме розвитку критичного мислення в сучасному інформаційному суспільстві.

Захаров Є. В.,
аспірант кафедри філософії,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ У ФІЛОСОФСЬКО-НАУКОВОМУ ДОСЛІДЖЕННІ

Філософія являє собою особливе явище, яке відображає багатогранність та складність людського мислення та світосприйняття. Універсальність філософії полягає у її здатності дотикатися до будь-якої сфери знань та життя, розглядаючи її з різних ракурсів. У контексті нашого дисертаційного дослідження, філософія дуже тісно пов'язана з економікою. Цікавість такого поєднання криється у симбіозі двох абсолютно різних напрямків. Економіка – з цифрами, фактами та об'єктивними даними, а філософія – це щось невловиме, загальне та конкретне одночасно. Її не можливо виміряти кількісно.

Зазначимо, що питання «методології» дослідження є фундаментальним для нашої роботи. Бо саме філософсько-методологічні засади ми імплементуємо у дослідження сучасної світової економічної системи. Попередньо ми маємо на меті використовувати наступні методи: діалектичний та діалектичний матеріалізм, герменевтичний, метод філософської антропології та постмодерністський підхід.

Діалектичний та діалектичний матеріалізм. Ми не з проста взяли ці два методи як один, бо при написанні роботи та будованні більш фундаментального тексту ще визначимо, що буде краще і поставимо взагалі запитання «Чи актуальний Маркс?». Хоча питання класів

піднімав не тільки він, а як, наприклад, Хосе Ортега-і-Гассет. Але це залишимо на майбутнє. Діалектичний метод виник ще в античні часи, активно розроблявся у роботах Гегеля за часи німецької класичної філософії та розвинувся в роботах Карла Маркса, набувши приставку «матеріалізм». Він ґрунтується на ідеї взаємозв'язку та розвитку, розглядаючи економічні явища як взаємодіючі процеси. Марксизм, як одне з напрямів діалектичного матеріалізму, акцентує увагу на ролі класової боротьби та матеріальних умов існування у формуванні економічної системи.

Герменевтичний підхід. З філософської точки зору, цей метод розвивався в роботах Ханса-Георга Гадамера та Мартіна Гайдеггера. Зазначимо, що Гадамер взагалі видав збірку, в якій поєднував герменевтику та... (риторику, мистецтво, філософію тощо). Герменевтика ставить під сумнів однозначність та об'єктивність знань, наголошувати на інтерпретації та взаєморозумінні (автора, інтерпретатора, читача). Герменевтика може бути застосована для аналізу економічних явищ шляхом розуміння та інтерпретації соціокультурних контекстів, при аналізі робіт певного автора та при «вопрошанні» о сутності розуміння речей, які ми розглядаємо.

Метод філософської антропології. Цей метод розвивався в роботах філософів, таких як Жан-Поль Сартр та Мартін Бубер. Вони звертають увагу на ролі людини в економічних процесах та вивченні її світосприйняття. Метод філософської антропології дозволяє розуміти вплив культурних, соціальних та етичних аспектів на економічні рішення людини (як споживача, як керівника, як спеціаліста та суб'єкта інших видів економічної діяльності).

Постмодерністський підхід. Цей метод виник у другій половині ХХ століття та активно розвивався у роботах Жана-Франсуа Лютара та Жака Дерріда. Цей підхід ставить під сумнів однозначність та об'єктивність знань, акцентуючи увагу на різноманітності інтерпретацій та взаємодії культурних факторів. Постмодернізм може бути застосований для аналізу економічної системи шляхом вивчення різних культурних та ідентичних контекстів, які впливають на економічні процеси.

На нашу думку, усі надані методи надають гарні перспективи для аналізу сучасної світової економічної системи, дозволяючи розглядати її з різних філософських та методологічних точок зору. А при аналізі нами будуть враховані культурні та соціально-політичні контексти, цінності, ідеї та мотиви людини в економічному секторі, аналіз різних економічних напрямків тощо. Аналізуючи економічні явища через призму цих методів, можна отримати глибше розуміння складних взаємозв'язків та динаміки економічної системи сьогодення.

**Zemenauskaitė Akvilė,
postgraduate student,
Department of Sports and
Tourism management,
Lithuanian Sports University,
Kaunas, Lithuania.
Andriukaitienė Regina,
Doctor of Management Sciences,
Department of Sports and
Tourism management,
Lithuanian Sports University,
Kaunas, Lithuania**

ASSESSMENT OF THE QUALITY OF SERVICES OF THE LEISURE AND SPORTS CLUB

Relevance. Decreasing physical activity encourages business organizations in the sports industry to establish more sports clubs and facilities, strengthen sports infrastructure. Organizations providing sports services face numerous challenges, which prompt decision-making aimed at encouraging customers to be interested in the services offered and to use them. Therefore, it is essential for all levels of management personnel and shareholders to remain creative, original, innovative, flexible, and most importantly - innovative (Howieson et al., 2019). Currently, an increasing number of studies show that the success of sports center management and maintaining competitiveness requires more effective and modern management (Álvarez - García et al., 2019).

With increasing competition in the service sector of sports clubs, the satisfaction of customer expectations with the service becomes a priority. Managing a positive customer experience by increasing customer loyalty is an important aspect to stay in a competitive environment. Therefore, it is important that sports organizations dedicate time and effort to understand and assess the expectations and needs of their unique segment of customers when using the services of a sports club. Attracting and retaining customers depends on meeting the expectations that satisfy consumers, on the perception of the quality of the service expected and received by consumers (Behman et al., 2020). If sports club organizations dig deeper, realize the need for services and can offer quality services that exceed customer expectations (Behman et al., 2020), the likelihood of increasing demand for services and the number of customers increases. The quality of services becomes the main factor for organizations to gain a competitive advantage (Biscaia et.al., 2017), quality services create greater added value for customers.

The study's problematic question: what is the gap between customer expectations and the real quality of service, and in what ways to address quality gaps?

The aim of the study: to determine the quality of leisure and sports club services from the point of view of customers. The quality of the services of leisure and sports club is assessed in terms of customer expectations and the service actually received.

Research Methods: literature review and synthesis, quantitative research - questionnaire survey, statistical data analysis, descriptive statistical analysis. The minimum sample of the study was calculated taking into account the size of the population with a margin of error of 5% and a margin of 95%. In this study, respondents are female clients of a leisure and sports club. During the investigation period, 408 persons visited the club. To ensure the reliability of the survey, 198 respondents are required to be interviewed. The study involved 206 clients.

Results. When analyzing the quality of service, the statements in the questionnaire are evaluated on the Likert scale from 1 to 5 points, when 1 point is very bad, 2 points – bad, 3 points – average, 4 points – good, 5 points – very good. The quality of the study is rated as high (5-4 points), average level (three points) and low level (2-1 points).

1 table. Reliability of the questionnaires

Questionnaire scale	Cronbach's Alpha
Evaluation of the quality of services received	953
Lūkesčiai dėl teikiamų sporto klubo paslaugų	976

Before calculating the results, the reliability of the scale was checked using Cronbach's Alpha criterion. The results show that the questionnaire is reliable because Cronbach's Alpha value is greater than 0.7.

2 table. Average of consumer expectations and assessment of the service received

Scoring scales	N	Mean	Std. Deviation
----------------	---	------	----------------

Evaluation of the quality of services received	206	4.0464	.58363
Expectations regarding the services provided by the sports club	206	4.6620.	47136
Result	206	.6156	.59602

Comparing the respondents' current experience of playing sports in a sports club with their expectations, it was found that the sports club does not sufficiently meet expectations. After calculating the averages of the quality of service received and the expected quality of sports services, it was found that consumer expectations were 0.61 points higher than the services received.

As a result of a thorough study, it was noticed that the clients of the sports club "X" most appreciate the politeness and helpfulness of employees, it is very important in serving customers. According to Siddiqi (2011), the attentiveness, sincerity, professionalism of employees, the ability to understand the needs of customers and meet them have a direct impact on customer satisfaction and loyalty (Siddiqi, 2011). This only proves that the competence and helpfulness of the staff are important factors for increasing customer loyalty, satisfaction and feedback. Leisure and port clubs are increasingly looking for ways to retain existing customers and attract new customers. Studies show that high-quality customer service and professionalism bring profit, customers become more loyal (Polyakova, O., & Ramchandani, G. (2023). In addition, empathy and personal attention from the employees of the sports club is one of the essential expectations of customers and has a great influence on the quality of the customer experience. Researchers, Aminuddin and Shah (2017), in their study, noticed that employee empathy affects customer stress and their satisfaction. Empathetic and personal communication with customers allows them to feel valued, understood and supported. Customers in leisure and sports clubs are looking not only for quality services, but also for a cozy and friendly environment in which they can feel comfortable. Empathy and personal attention from employees can help create this cozy atmosphere in which customers will feel respected, understood and supported. This includes not only empathetic behavior, but also petty things such as eye contact, a smile, a pleasant tone and attention to detail. Customers tend to return to sports clubs where they feel not only well served, but also understood and appreciated.

Conclusion: The leisure and sports club service is at a sufficiently high level, but the gap between the services received and the expectations regarding the service indicate the need for quality improvement solutions for modernization and expansion of premises and renovation of equipment. The need of clients to receive additional services of a nutritionist, massage, solarium, to expand the options for group trainings in accordance with the needs of clients has been identified. It has been established that polite communication of employees, individual attention and satisfaction of special needs are very important for customers, therefore, in order to retain existing customers and increase the number of customers, it is important to constantly improve the competencies of the staff. The study found that when assessing the quality of services in terms of tangibility, reliability, certainty, responsiveness, empathy for clients, empathy is the lowest valued empathy.

The ability of employees to implement the needs of visitors, the allocation of individual attention to the visitor, the solution of problems that have arisen in the problems that have arisen for the client, the implementation and qualifications of special needs, the provision of equipment for services are evaluated with lower scores. Therefore, in order to achieve higher quality, it is proposed to purchase technologically newer equipment, the introduction of additional services that improve the customer experience, to conduct employee training in order to develop competencies of empathy and quality customer service and to maintain feedback, giving more individual attention to the clients of the sports club.

References:

1. Álvarez-García, J., González-Vázquez, E., Del Río-Rama, M. D. L. C., & Duran-Sanchez, A. (2019). Quality in customer service and its relationship with satisfaction: an innovation and

competitiveness tool in sport and health centers. *International journal of environmental research and public health*, 16(20), 3942.

2. Aminuddin, J. J., & Shah, P. M. (2017). Customer's expectation, perception and satisfaction with service quality of a fitness center in Malaysia. *Int. J. Phys. Educ. Sports Health*, 4, 146-150.

3. Attia, M. A., Chepyator-Thomson, J. R., Sonkeng, K., & el Azim, H. K. E. D. A. (2018). Use of Sport Promotion Mix to Increase Consumption of Services: A Case Study of El-Hawwar Sport Club in Egypt. *ICHPER-SD Journal of Research*, 10(1), 28-38.

4. Behnam, M., Doyle, J. P., & Delshab, V. (2020). The impact of consumer knowledge on profitable consumer loyalty through perceived service quality and psychological involvement in non-profit sport clubs. *International Journal of Sports Marketing & Sponsorship*, 22(2), 407-427

5. Biscaia, R., Correia, A., Santos, T., Ross, S., & Yoshida, M. (2017). Service quality and value perceptions of the 2014 FIFA World Cup in Brazil. *Event Management*, 21(2), 201-216.

6. Howieson, W. B., Burnes, B., & Summers, J. C. (2019). Organisational leadership and/or sustainability: Future directions from John Dewey and social movements. *European Management Journal*, 37(6), 687-693.

7. Siddiqi K.O. (2011). Interrelations between service quality attributes, customer satisfaction and customer loyalty in the retail banking sector in Bangladesh. *International Journal of Business & Management*, 6(3) pp 12-36.

Іващенко Т.В.,
аспірантка кафедри філософії,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків, Україна

НЕВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ В ОСВІТНЬО-ВИХОВНИХ ПРАКТИКАХ

Важливим та більш вираженим стає той факт, що життя людини в динамічно змінюваному світі, в глобалізованому та цифровому суспільстві сьогодні стає інформаційно перенасиченим, адже вона зазнає впливу інтенсивних комунікаційних потоків, що зумовлює необхідність пошуку нових способів генерації та трансляції знання у процесі освіти та виступатиме фундаментальним фактором суспільного прогресу. Безумовно, глобалізація як результат поширення закономірностей його розвитку на весь світ, спричинила «революцію множинності і мобільності» (М. Наїм), що ознаменувала настання «епохи супер-різноманіття» (Е. Гідденс). Оскільки однією з тенденцій розвитку сучасної освіти є її візуалізація, то саме візуальний образ як один із засобів невербальної комунікації має властивість відповідати актуальним вимогам та запитам сучасного суспільства.

Безперечно, усі ці процеси радикальних змін у суспільстві мають виражений антропологічний вимір, тому, власне, і виникає потреба у систематизації накопиченого досвіду використання невербальних засобів з позиції методології і технології їх впровадження в освітньому процесі, враховуючи те, що сучасний освітній простір все більше наповнюється візуальними формами комунікації.

Інформаційне суспільство характеризується зростанням значення комунікації як джерела генерації нових ідей і постає як «мережа самовідтворюваних комунікацій» (Н. Луман), що роблять соціальну структуру динамічною, а отже, сприяють її оновленню. За твердженням засновника еволюційної епістемології, Конрада Лоренца, наше життя являє собою складний когнітивний процес. А будь-який складний феномен пізнання включає у себе комунікацію. Гнучкість, пластичність форм комунікації відповідає такому сучасному уявленню із філософії свідомості, як ситуативність пізнання (situated cognition).

Враховуючи таку тенденцію гнучкості комунікації, звернення до інтегративної галузі знань – семіотики освіти, як галузі філософії освіти, дозволяє зосередитись на екзистенціональних питаннях значення, смислу й інтерпретації невербальної комунікації в освітньому просторі. Варто зазначити, що в межах семіотики освіти було репрезентовано і меметичний підхід, яким обґрунтовується наявність специфічних одиниць інформації (реплікованих концептів або мемів), здатних до швидкого поширення і самокопіювання.

Семіотику освіти» можна визначити як категорію філософії освіти, у якій втілюються принципи використання та генерації різних знаків, знакових систем, оперування їх смислами в педагогічній науці задля успішної комунікації у просторі освіти, тобто вона вирішує теоретичні завдання пояснення, прогнозування, концептуалізації, обґрунтування.

Сьогодні комунікативна особистість розглядається як стійка сукупність соціально значущих якостей, які характеризують індивіда як суб'єкта соціальної комунікації. Тому вміння організувати знаково-символічний простір освітньої діяльності у рамках оволодіння учнями семіотичною компетентністю набуває колосальної значущості для педагога, адже це суттєво урізноманітнює пізнавальний процес, дозволяє надати більший обсяг інформації у доступному, «стисненому» форматі. Інтенсифікація навчально-пізнавальної діяльності відбувається і за рахунок того, що і педагог, і учень орієнтуються не лише на засвоєння знань, а й на прийоми цього засвоєння, способи мислення, що дозволяють встановити зв'язки та відношення між об'єктами, що вивчаються, а отже, зв'язати окреме у єдине ціле. Перехід від текстового, вербального способу передачі інформації до візуального означає, що йдеться не так про традиційні – нарративні візуальні образи, що відображають реальність у її конкретному прояві й типовому вираженні, як про складні багатокомпонентні знаки і образи, що здатні до більш глибокого узагальнення соціальної практики. Це не означає, що наррація, як послідовна, логічно зв'язна оповідь про якісь взаємозумовлені події чи об'єкти, зникає, оскільки потреба осягати світ раціонально, тобто системно, послідовно і несуперечливо, притаманна самій природі людини.

Отже, «великий візуальний стрибок», що характеризується зростанням обсягу і швидкості потоку візуальних образів, орієнтує освіту на те що, щоб допомогти людині здолати обмеженість її комунікативного досвіду, розширити його межі, навчити самостійно відбирати та критично осмислювати ту візуальну інформацію, яка відповідає її уявленням про світ, перешкоджає маніпуляціям та сприяє її особистісному розвитку. Ущільнена й динамічна візуалізація картини світу, що пропонується сучасними медіа, при усій її, на перший погляд, фрагментованості, а подекуди – поверховості, все ж таки стимулює «живе» мислення до узагальнення й систематизації пропонованих образів, критичної рефлексії різноманітного інформаційного матеріалу, спонукає його до аналізу.

Література:

1. Барна, НВ 2019, 'Антропологічний поворот як феномен рефлексії у моді ХХ-ХХІ століття', Теорія та історія культури. Питання культурології, Вип. 35, с.11-20. Бистрицький, Є, Зимовець, Р & Пролесєв, С 2020, Комунікація і культура в глобальному світі, Київ: Дух і Літера, 416 с.
2. Павлова, ОВ & Єрьоменко, ІВ 2020, 'Соціокультурні особливості комунікативної особистості', Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, No 73, Т. 2, с.137-142.
3. Giddens, A 1991, *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, Cambridge: Polity, 214 p.
4. Lorenz, Konrad. "Über Die Entstehung Auslösender 'Zeremonien.'" *Die Vogelwarte* 16 (1951): 9–13.
5. Luhmann N, 1997, *Die Gesellschaft der Gesellschaft*, Frankfurt: Suhrkamp. pp.105–109.
6. Naim, M 2020, 'The End of Power: From Boardrooms to Battlefields and Churches to States, Why Being In Charge Isn't What It Used to Be', Basic Books.

Коростильов Г.Л.,
аспірант кафедри філософії,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна

СУЧАСНА СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОЇ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Війна як насильницька зміна відносин між людьми, державами завжди пов'язана з руйнуванням тих або інших умов існування протиборчих сторін. Ще К. фон Клаузевіц у своїй праці «Про природу війни»: порівнював війну «...з водою, яка немає власної форми, її форма постійно змінюється під впливом сторонніх чинників » [2, С. 7], тобто ще перший філософ війни наголошував на гібридність якоїсь війни в історії людства.

Також сучасна війна – це гібридна війна, яка обумовлена рівнем розвитку науки, освіти, науково-технічним і науково-технологічним станом держав, але сучасна війна обумовлена такими чинниками, як інформаційно-технологічний та інформаційно-психологічний. Вся сукупність цих чинників мають прямий вплив на розвиток різних видів військової справи, військового збройного оснащення, змін у характері розуміння типу сучасної гібридної війни і у її трансформаційних процесів [1].

Але глибинні причини війни, як і раніш, лежать, по-перше, у нерівномірному розподілі та дефіциті ресурсів (територіальних, природних, енергетичних, трудових, техніко-технологічних тощо) (по – Генрі Ллойд) []; по-друге, у появі політичних гравців, готових включитися у жорстоку боротьбу за перерозподіл влади, що означає: війна народжується в сфері політики (по – К. фон Клаузевіцу) [2].

З соціально-філософського аналізу надаємо основні типи сучасної гібридної війни такі, як економічно-торгівельна, інформаційна, кібервійна, мережецентрична, ментальна або інформаційно-психологічна, посередницька або проксі-війна та терористична війни). Гібридна війна та її складові є боротьбою за свою сутність та змістом між окремими державами, союзами, що здійснюються за допомогою завчасно розроблених планів, стратегій із застосуванням сучасних високоефективних техніко-технологічних засобів, принципів і методів збройної боротьби.

З аналізу робіт сучасних філософів М. Кревельда, О. Тоффлера, З. Бжезінського, В. Воронкової, М. Требіна, Ю. Лободи можна зробити висновок, що науково-технічний і науково-технологічний стан держав мають прямий вплив на розвиток різних видів військової справи, військового збройного оснащення, змін у характері розуміння типу війни [3].

Література:

1. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Сучасна війна : трансформація сенсу в епоху інформаційних технологій. Інформація і право. 2022. № 4 (43). С. 9-22.
2. Клаузевіц К. Природа війни. Харків : Vivat, 2018. 416 с.
3. Требін М. П. Соціологія війни в Україні : на шляху становлення. Вісник НІОУ імені Ярослава Мудрого. Сер. : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2016. № 2(29). С. 201-219.
4. Lloyd G. War. Society and Enlightenment. The Works of General Lloyd / Ed. : Patrick J. Speelman. Series : History of Warfare, Publisher : Brill, 2003. 750 p.

Косс Андрій,
аспірант кафедри філософії,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ДОФАМІН І ЩАСТЯ: МІЖ НАУКОЮ ТА РЕЛІГІЄЮ

Міжнародним релігіям присутні свої унікальні особливості, але при цьому всі вони мають схожі риси, такі як: підтримка соціальної справедливості, моральне вдосконалення, знаходження сенсу життя та пошук духовного визволення від гріховних пороків своїх прихильників. Християнство, іслам, буддизм, індуїзм, джайнізм та багато інших подібних вчень наставляють своїх послідовників на боротьбу із негативними звичками для наближення до щасливого, високо духовного та благісного життя. Проте, найчастіше це відбувається через витіснення природних бажань релігійними страхами. Наприклад, християнство лякає муками в пеклі та судом Божим; іслам – немилостивою долею та покараннями Аллаха; буддизм – кармою, циклом страждань та перероджень; індуїзм – наслідками накопиченої негативної карми, гнівом злих сил та стражданнями у майбутніх життях; джайнізм – страхом перед спокусами матеріального світу, негативною кармою та блуканням душі в сансарі. Теперішні досягнення біотехнологій та психології дозволяють повному подивитись на релігійні практики пошуку шляхів щастя, що базуються на формуванні бажаних етичних орієнтирів через адаптивний захисний механізм людської психіки. Це спонукає витісненню грішних бажань у підсвідомість і може призводити до погіршення психічного стану у майбутньому. системи. Австрійський психоаналітик Зигмунд Фрейд у свій час запропонував метод сублімації, який дозволяє перетворювати негативні бажання у соціально прийнятні форми. У цій роботі розкривається ще один із можливих способів набуття насолоди до життя не через залякування, заборони та не методом сублімації, а за допомогою наукового розуміння механізмів дофамінової системи.

Коли вперше терміни «наркоман» та «залежність» прийшли в життя з латині, вони зазвичай асоціювалися з добровільними звичками [1, р. 93]. Щасливе життя є продуктом комбінації численних детермінант: біологічних, когнітивних, поведінкових, соціокультурних та ін. [2, р. 1]. На загальний рівень щастя можуть впливати генетика (забезпечує близько 35–50%) [2, р. 4] та нейромедіатори: серотонін (молекула впевненості) [2, р. 2], окситоцин (гормоном обіймів, довіри та кохання) [2, р. 2], ендорфін (молекула, що вбиває біль) [2, р. 2], ендоканнабіноїди (молекула блаженства або «канабіс власного виробництва») [2, р. 3], мелатонін і серотонін (перший підвищується при світлі, інший – у темряві) [2, р. 3], адреналін (гормон, який посилює здатність прагнути досягнення цілі попри страждання) [2, р. 3], норадреналін (великі концентрації викликають збудження, а низькі – відчай) [2, р. 3], кортизол (маркер депресії, центральна роль – боротьба з тривогою) [2, р. 4]. У цій роботі аналізується процес руху від залежності до щастя за допомогою раціональної спрямованості зміни секреції нейромедіатора дофаміну. Даний механізм був створений природою як система задоволення та мотивації для формування поведінкових реакцій, однак у разі великих доз «легкого дофаміну» він призводить до втрати первісної радості від звичайних сфер життя. Важливо відзначити, що наукою вже виявлено області мозку, в яких синтезується дофамін: чорна речовина, прилегле ядро, гіпоталамус і вентральна область тегментальної ділянки. Були спроби впливати на вироблення дофаміну хірургічною імплантацією пристроїв, що посиляють електричні імпульси (Deep Brain Stimulation) та стимуляцією магнітними полями (Transcranial magnetic stimulation), проте у сьогоденні більш широко застосовуються фармацевтичні препарати або різного роду природні стимулятори.

Релігії радять боротися із залежностями, але не пояснюють, що сильні сплески дофаміну віддаляють від щастя, а життя перетворюється на постійний пошук більш яскравих стимулів. Закладений механізм дофамінової толерантності, створений природою для

постійної мотивації, натхнення та спонукання досягнення нових цілей може працювати на руйнування організму. Це виникає тоді, коли рівень дофаміну стає незвично підвищеним, що робить його причиною формування залежності або адикції в людині. Це пояснює через що різні пустельники, обмежуючи себе від тілесних насолод, ставали більш щасливими внаслідок властивої їхньому організму високої чутливості дофамінових рецепторів та відсутності у їх житті «дофамінових гойдалок».

Важливо відзначити, що шлях обмеження від залежностей підходить не кожному через період «дофамінової толерантності», який релігійні люди можуть називати «негативною кармою» або «стражданнями, які очищають душу». Попри це, сучасні люди обирають шлях пошуку все більш насичених відчуттів та сильніших джерел дофаміну, який діє як вектор діяльності, що сприяє виникненню щастя. Адаже вони обіцяють щастя, але призводять до зношування тіла та ностальгії за яскравими моментами життя, що ще більше ідеалізуються в період «дофамінової толерантності». Інструментом впливу на концентрацію цього нейромедіатора може бути гарний сон (дозволяє зберігати належну чутливість мозку до дофаміну), підтримання оптимального рівня заліза, вітамінів В3, В6, В9 та D (мають вирішальне значення для його утворення) [2, р. 2], усвідомлене управління емоціями та рівнем стресу. Позитивне мислення, вміння мотивувати себе для подолання перешкод, здатність позитивно візуалізувати досягнення бажаних результатів можуть забезпечити комфортний рівень дофаміну й належну чутливість його рецепторів, що є здоровою альтернативою шкідливим звичкам і лікарським препаратам.

Література:

1. Wise R. A., Robble M. A. Dopamine and Addiction. Annual Review of Psychology. 2020. Vol. 71, № 1. P. 79–106. DOI: 10.1146/annurev-psych-010418-103337.
2. Dsouza J. M., Chakraborty A., Veigas J. Biological Connection to the Feeling of Happiness. Journal of Clinical and Diagnostic Research. 2020. Vol. 14, № 10. P. 1–5. DOI: 10.7860/JCDR/2020/45423.14092.

Лугова М.С.,
аспірантка кафедри філософії,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ТРАГЕДІЯ УКРАЇНСЬКОГО ДИТИНСТВА У РОМАНІ «СОЛОДКА ДАРУСЯ»: РОЗДОРІЖЖЯ ЯК СИТУАЦІЯ ВИБОРУ

Роман «Солодка Даруся» Марії Матіос глибоко досліджує трагічність долі української дитини в радянські часи через призму життя головної героїні - Дарусі. Екзистенційна трагедія у романі виражена через низку втрат, з якими стикається дівчина, а також через її примусове інструментальне використання в радянській системі.

Важливим елементом трагічності сюжету є психологічна втрата невинності та дитинства внаслідок страшних подій, з якими довелось зіткнутись родині дівчинки, що призвело до внутрішнього конфлікту та розриву між дитячою непорочністю та жорстокістю дорослого світу, в який Даруся невільно втягнута. Саме тут відображається інструменталізація дитини у радянській системі, яка використовує її як джерело інформації для великої ідеологічної машини. Роман піднімає питання про вибір, який свідомо або несвідомо робить дитина; вибір, який суттєво впливає на її долю. Цей момент роздоріжжя

ілюструє дилему між збереженням власних моральних цінностей та пристосуванням до вимог радянської ідеології, що є типовим для дітей у тоталітарному суспільстві.

У контексті радянського режиму, де індивідуальність часто нівелювалася на користь колективізму, Даруся, виявляється у ситуації, де їй потрібно обирати між власною совістю та зовнішнім тиском. Цей конфлікт посилюється вимогами держави зламати особистісні межі, зрадити близьких, що може суперечити її внутрішнім переконанням.

Дитина «на роздоріжжі», тобто, перед вибором - метафора для психологічного розвитку та процесу самовизначення, який кожна особа проходить. У радянському контексті цей процес набуває особливої гостроти, оскільки вибір часто стосується не лише особистих переваг, але й основоположних етичних дилем. У романі показано вплив складного вибору на внутрішній світ дитини, її емоційний стан і соціальну адаптацію. Метафора квітки ружі, про яку згадує авторка, символізує не тільки багатогранність життя, а й підкреслює, що кожен вибір призводить до певних наслідків, які формують долю героїні та її розуміння світу: «...То чорне тобі покажеться, то жовте, а там, дивися, загориться червоним...» [1]. Так дитина втрачає дитячість, приймаючи доленосне рішення під тиском владної сили, що призводить до страждання та травми, яка все життя переслідує дівчину. Втрата дитинства у цьому контексті не лише метафора фізичного дорослішання, а й глибока психологічна травма, викликана жорстоким зіткненням із реаліями радянської репресивної системи. Роль страждань і травм у формуванні особистості Дарусі є значною. Вона відчуває гостру емоційну і психологічну біль, яка постійно відтворюється через спогади про втрачену родину та зламане дитинство. Ця постійна ментальна травма веде до складного процесу ідентифікації та формування особистісних кордонів, що постійно підриваються радянською реальністю.

На жаль, трагічність дитинства, яка відображена у романі, залишається актуальною у сучасних вітчизняних соціо-культурних контекстах. Жорстокі випробування мають проходити діти Харківщини та інших прифронтових зон. Історія дитини на роздоріжжі набуває нового значення в контексті сучасної воєнної реальності України, де діти щоденно стикаються з викликами окупації, деокупації, еміграції (включно з примусовою) та руйнуванням родинних осередків у матеріальному плані та духовному вимірі. Сучасні діти з першого дня повномасштабного вторгнення, стоять на доленосному роздоріжжі: дехто залишається в зоні конфлікту, дехто емігрує, часто без можливості повернення до звичного життя. Ці події несуть в собі вагомий вплив на їх психоемоційне становище та розвиток.

Отже, філософське підґрунтя проблематики, яка аналізується у «Солодкій Дарусі» щільно перетинається із сучасними дитячими переживаннями, оскільки розкриває іншу екзистенційну трагедію дитинства в умовах радянської ідеології, де дитина використовується як засіб досягнення політичних цілей, водночас втрачаючи свою суб'єктність. Все це призводить до внутрішньої розриваності, моральних дилем та пошуку власного шляху в умовах тоталітарного суспільства. Аналізуючи роман, можна бачити, що п. Матіос досліджує не лише психологічні аспекти дитячості, а й соціокультурні та історичні контексти, які відкривають екзистенційну трагедію дитинства в радянській Україні, лейтмотив якої відчувається і сьогодні. Втрата дитинства, таким чином, є не просто особистою драмою, а складним результатом соціальних та історичних процесів. Роман «Солодка Даруся» продовжує бути актуальним, оскільки допомагає осмислити жорстоку буденність, до якої мають адаптувались діти у конфліктних регіонах, і надає глибинне розуміння емоційних та моральних викликів, з якими їм доводиться стикатися.

Література:

1. Матіос М. Солодка Даруся. Драма на три життя. Львів: Піраміда, 2005. 176 с.

Міщенко В. І.,
доктор філософії,
ст. викладач кафедри філософії,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна,

НОВА ІДЕОЛОГІЯ ЯК МОЖЛИВА УМОВА ЗАПОБІГАННЯ СУЧАСНОЇ КАТАСТРОФИ

Підсумком розвитку техногенної цивілізації з кінця XV сторіччя по початок XXI з'явилась ситуація, коли людство підійшло до статусу планетарної, засвоїло ресурсні бази планети і стоїть на роздоріжжі: або загинути в світовій війні, або шукати альтернативи сучасному розвитку. Які головні ідеї сучасної наукової та філософської думки суспільство має врахувати, щоб отримати стратегію подальшого розвитку? До їх складу слід віднести:

1. Розуміння того, що внаслідок процесів глобалізації суспільство підійшло до створення планетарної цивілізації, що вказує не тільки на якісно новий етап розвитку, але й на завершення процесу розподілу світових ресурсів, на обмеженість планети у просторі та часі згідно висновку Ельмара Альтфатера.

2. Чисельність населення планети складає 8,1 млрд і продовжує зростати. Потреба в їжі та водних ресурсах не може бути задоволена й в найближчі 100 років відповідно до законів Мальтуса спровокує гігантську світову кризу, наслідком якої чисельність людства згідне прогнозу Д. Медоуза, буде скорочена з 11-12 млрд на 1-3 млрд.

3. На основі підрахунків М. Каку людству потрібно майже 150-200 років певного перехідного періоду до створення цивілізації планетарно-космічного рівня, коли вона зможе безпосередньо отримувати енергію власної зірки в космічному просторі.

4. Згідно прогнозу англійського хіміка Кріса Родеса людство майже повністю вичерпало запаси доступної нафти, у XXI столітті, в усьому світі намітилася стала тенденція виснаження легкодоступних запасів копалин енергоресурсів та підвищення собівартості використання відновлюваних джерел енергії задовольняють лише 30 % світової потреби.

5. Зростаючі потреби людства обумовлюють виробництво нової техніки, що приводить к необхідності зростання обсягів використаної енергії, що викликає боротьбу політичних еліт за ресурси, джерела енергії. Сучасні вчені підкреслюють, що більша частина позапланетних цивілізацій гине саме на цей стадії трансформації від планетарної до планетарно-космічної. Усвідомлення трагічних можливостей подальшої долі планети є відправним пунктом формування нової ідеології і духовності людства, стратегії творення і формування геокосмічних технологій.

Панков Г. Д.,
доктор філос. н., професор,
Харківська державна академія культури,
м. Харків, Україна

РОЗДОРІЖЖЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ САМОСВІДОМОСТІ У ТВОРЧОСТІ Г. СКОВОРОДИ

1. Дана постановка питання вказує на актуальність орієнтування свідомості не тільки на зовнішнє середовище людини, але й на її внутрішній світ, при якому свідомість набуває модусу самосвідомості. У такому випадку роздоріжжя здійснюється у горизонті персоналістичного нарративу. З цього приводу актуалізується не формальна номінація філософії роздоріжжя, але й персоналістичний вимір цієї філософії. Одночасно підкреслюється, що філософське осмислення проблеми роздоріжжя не зводиться тільки до соціального та політичного обр'ю, але розповсюджується на духовний вимір особистості в орієнтації на власну постать у кореляції з зовнішнім оточенням.

2. У персоналістичній думці роздоріжжя розглядається у ситуації предстоюння перед ним особистості, котра намагається здійснити вибір подальшого шляху у відповідальності з певними цінностями. Завдяки цінностям створюється вирішення питань у ситуації бутті-у-роздоріжжі: куди йти, навіщо туди йти та що очікуватиме в даному напрямі шляху. Тому вибір альтернативи, який наповнений певним ціннісним змістом, представляє собою аксіологічний вибір. Представники філософської думки намагаються допомогти власними порадами зробити вибір того шляху, який відповідає ціннісній шкалі традиції, адептами якій вони постають. У їх творах здійснюються різні конструкції ситуацій перебування людини у роздоріжжі та рішення проблеми вибору вірного шляху, яке обґрунтовується запропонованими концепціями. Цей досвід можна знайти у філософських творах Г. Сковороди, зокрема в творі під назвою «Наркіс. Розмова про те: пізнай себе». Пролог названого твору з наступним за ним фрагментом Чуда, хоча й поєднуються з наступними розділами загальним гаслом «пізнай себе», але відрізняються двома орієнтирами до самопізнання. У пролозі до діалогу самопізнання розглядається як внутрішній стан самопоглиблення, тобто в вигляді містичного акту. На відміну від нього, починаючи з першого розділу, самопізнання здійснюється навколо власної істоти, але не у внутрішньому її світі. Майже, Г. Сковорода починає з містичного пізнання для того, щоб через його результати читач засвоїв суттєве гносеологічне основоположення для з'ясування усіх питань, які обговорюються у наступних розмов.

3. У пролозі сквородинівський Наркіс здійснює пізнавальний процес самого себе у власному домі, але не блукаючи по околицях, як це роблять «буйні» наркіси. У даному випадку автором створюється ситуація роздоріжжя перед індивідом, який пізнає світ. Перший шлях вказує на зовнішнє пізнання навколишнього середовища, що позначається словом «околиця», а другий шлях – це звернення свідомості у свій внутрішній стан – тобто у простір власного дому. У виборі поставленої гносеологічної альтернативи авторська позиція містить на стороні «справжнього» наркіса, постаті якого суперечать «буйні» наркіси. Аргумент на користь гідного шляху у самопізнанні представлений чудом, явленим Наркісу у водах – появлення Христа, в якого перетворився містик, котрий з успіхом реалізував своє гаряче бажання духовно злитися з Божеством. Містичне бачення себе трансформувалося у бачення сакрального, але не зовнішньої його конфігурації, а власної сакральної постаті. Таким чином з метою конституювання ситуації вибору гідного шляху у роздоріжжі використовується метод створення образу бажаного очікування як атрактору у життєвому шляху. Цим бажаним позиціонується Божественна постать.

4. У першій розмові діалогу ставиться питання про необхідність пізнання людиною самою себе. Його смисл визначається відшукати себе саму та знайти в собі людину. Мається на увазі людяність як міра існування кожної людини (або людиномірність як узагальнююча характеристика індивідів). Головний сквородинівський персонаж Друг напучує свого співрозмовника Луку до справжнього бачення власної самості, яке зіставляється з ілюзорним на її поглядом, сприймаючого людську істоту лише як її тінь. Це роздоріжжя сконструйовано Г. Сковородою, щоб його негайно подолати через вибір справжнього шляху. Акт цього подолання здійснюється завдяки методу дорікання опонента в його необачності у даному питанні. Друг вказує на обставину обмеженого бачення Лукою власної природи, зводячи її до тіні, п'яти та хвоста. Цей погляд на себе розцінюється загубленням самого себе, бо суть самості треба шукати в її голові, яка здійснює керівництво всією людською постаті. Усі інші

частини єства людини йдуть за головою як за основою людської природи. З цього робиться важливий висновок, що думка – це володарка та «головна наша людина», але все інше – це зовнішня плоть як «загнуздана худоба чи хвіст».

Значення голови та думки ототожнюється Г. Сковородою не з розумом, який виробляє думку, але з духовним чинником – внутрішньою та невидимою керівною силою життя. Дух ототожнюється з Богом. Таким чином створюється ситуація роздоріжжя у ситуації самопізнання методом наступної бінарної опозиції: зовнішня природа людини / внутрішня її природа; плоть, слабкий зовнішній прах / сильний дух; земне / Божественне. У цій ситуації вибір шляху позначається альтернативою духовного підвищення або повзання по землі. Усунення інтенції свідомості від плотського орієнтування та її переорієнтування до духовно-Божественного чинника представляє собою застосування притаманного християнству аскетичного дискурсу.

Цінність думки щільно пов'язується з висуненням на висоту аксіологічної шкали духовної постаті серця, яке (подібно думці) ставиться у суперечку до плоті. Серце дозволяє побачити невидиме, яке не можливо побачити «плотським» оком. Значення невидимого пояснюється вченням Г. Сковороди про дві натури – невидиму (Божественну) та видиму (земну, або плотську), яке спрямоване до ультимативного орієнтування людини лише до невидимої натури. Зразок осягнення невидимого Христа представлений чудом, явленим Наркісу через напружений містичний акт.

Г. Сковорода створює аксіологічний ряд, який необхідний бути втіленим у практику самопізнання. До нього належать: віра– світло, «що в темряві бачить», страх Божий, «що пронизує плоть», та любов Бога. Ці три значення подаються як «єдині двері до райського смаку». Дана обставина вказує, що думка як раціональний чинник у самопізнанні посилюється ірраціональними чинниками, які виходять не від думки, а від серця. Таким чином, в обґрунтуванні практики самопізнання Г. Сковорода намагається побудити людину уникнути раціоналістичного шляху та піти шляхом християнського ставлення до людини, яке засновується на богоодкровенній вірі, божественній любові та страху Божому.

Г. Сковорода через головного персонажа Друга звертає увагу, що лише однієї віри недостатньо, щоби пізнати єдиного Бога, а через нього – себе самого. Окрім віри в Бога також необхідно ретельно усвідомити себе самого перед вищою істиною, яка вказує на постать людини через співвідношення невидимого та видимого, духовного та плотського, і через визначення даного співвідношення вказує на вибір шляху у християнському аскетичному наративі. Таким чином стверджується відома християнська позиція необхідності кореляції віри та знання, але з акцентом на самопізнання. Дана обставина вказує на актуальність у філософії Г. Сковороди персоналістичного дискурсу, який відмежовує філософа від схоластичного вирішування проблеми особистості.

5. У загалі доцільно визначити дві ситуації роздоріжжя, які сконструйовані Г. Сковородою у запропонованому твору. Перше – це вибір свідомістю альтернативного шляху: чи уподібнитися «буйним наркісам», які блукають по околицям, шукаючи для себе власного комфорту, чи звернутися до себе, намагаючись пізнати власну природу і через це – духовно піднятися угору або поглибитися до рівня поєднання з Божественним Джерелом. Друга ситуація стосується роздоріжжя у горизонті аксіологічного орієнтування у процесі самопізнання між видимою (земною, плотською) та невидимою (духовно-Божественною) природою. Обидва роздоріжжя сконструйовані як типові моделі орієнтування свідомості у глобальному просторі життєвого світу. Вибір запропонованого Г. Сковородою шляху та критика альтернативної його моделі представляє собою позицію орієнтування свідомості у напрям християнського персоналізму, але не до експансії оточуючого соціального простору.

Sun Wei,
postgraduate student
of the Department of Philosophy,
National Technical University
“Kharkiv Polytechnic Institute”,
Kharkiv, Ukraine

THE AI ERA: RESHAPING HOW WE THINK AND WORK

AI has powerful computing and data processing capabilities, and compared to humans, it can quickly process large amounts of data and complex computing tasks. This ability enables AI to provide comprehensive and accurate information support in problem-solving and decision-making processes, changing people's perception and handling of problems.

As the interaction between humans and AI becomes increasingly widespread and frequent, the interaction process will also have an impact on human thinking unconsciously. This is because when humans interact with AI, they not only receive information and instructions unidirectionally, but also engage in a two-way exchange of information and collision of thoughts. People often interact with AI when using platforms such as smartphones, smart assistants, and social media. This daily contact and use have gradually made people accustomed to collaborating with AI for thinking and decision-making, changing traditional ways of thinking.

Through interaction with AI, humans continuously provide questions, instructions, or needs to AI, and receive feedback and responses from them. Human beings and AI are constantly influencing and domesticating each other. AI has both positive and negative impacts on human thinking.

I Positive impact:

1. Problem solving and decision-making: AI helps people quickly process large amounts of information and can improve decision-making efficiency. For example, in the medical field, AI can analyze massive medical data to assist doctors in diagnosis and treatment decisions. Such cooperation can greatly improve the quality of medical care and patient survival rate.
2. Creativity and Innovation: AI stimulates human creativity and innovative spirit. For example, in the field of art, artists can collaborate with AI to create unique works of art by combining diverse elements and styles. This creative collaboration brings new art forms and viewing experiences.
3. Stimulating the spirit of exploration in human nature: AI helps humans excavate and analyze large amounts of data, challenge human assumptions and cognition, and broaden new areas of human exploration. For example, in scientific research, AI can help scientists analyze massive amounts of experimental data, discover new scientific theories, and promote scientific progress.

II Negative impact:

1. Overreliance: Overreliance on AI to solve problems and make decisions may lead to a lack of independent thinking and judgment when facing problems. For example, in the field of education, if students overly rely on the answers provided by AI intelligent educational tools, they may not be able to cultivate the ability to learn independently and solve problems.
2. Lack of deep thinking: AI can quickly provide answers and solutions, making people more focused on results and neglecting the process of in-depth research and thinking about problems. For example, in the field of scientific research, if scientists rely solely on AI generated results without delving deeper into the principles behind research phenomena, it may limit the development and innovation of science.
3. Reducing interpersonal skills: Overreliance on AI tools for communication may cause people to lose some communication and social skills in real interpersonal interactions. For example, excessive reliance on intelligent chatbots to communicate with others may lead to a lack of face-to-face communication skills and emotional expression abilities.
4. Distracted attention: AI and related technologies enable us to easily access massive amounts of information, but may also make it difficult for people to maintain attention and focus when facing

large amounts of information. For example, recommendation algorithms and information overload on social media platforms may lead people to become addicted to fragmented information and neglect deep learning and understanding.

III What should we do in the era of AI?

Since the development of AI has become an inevitable trend, we cannot stand idly by or blindly follow. Firstly, we should not only focus on the immediate changes, but also examine their impact with a long-term perspective. We should actively adapt to new thinking patterns. The rise of AI has fundamentally changed the way problems are solved and decisions are made. We need to learn to collaborate with AI, be good at utilizing AI's computing and analytical capabilities, quickly process information, and make accurate decisions. At the same time, we should also cultivate our independent thinking and judgment abilities, not overly rely on the results of AI, and maintain in-depth thinking about problems.

Secondly, we should actively cultivate creativity and innovative spirit. The intelligent technology of AI can integrate with human inventiveness, inspiring more unique creativity and innovation. We must be brave enough to try to collaborate with AI, utilizing its powerful computing and data processing capabilities to explore new fields of art, design, or science, and create more valuable and meaningful works and theories.

Furthermore, we cannot ignore the importance of data. AI emphasizes data-driven decision-making and rational thinking. We should attach importance to data collection and analysis, and use scientific methods to understand the world and solve problems. We also need to maintain critical thinking, not just blindly believe in data, but to approach data rationally, and combine human wisdom and experience to make comprehensive and wise decisions.

We also need to maintain a spirit of exploration. AI can help us mine and analyze large amounts of data, challenge our original assumptions and cognition, and broaden our exploration areas. We must have the courage to explore the unknown, dare to question existing concepts, and embrace new challenges and discoveries with an open mindset. Only by constantly surpassing oneself can we maintain competitiveness and creativity in the AIGC era.

References:

- 1.Cui Xiangping&Wei Ling. (2024). The Transformation of Educational Philosophy in the Age of Artificial Intelligence: On the Rationality and Possibility of Existentialist Education Research on Electrified Education (04), 11-17.
- 2.Wei Yidong. (2024). Philosophical Reflection on Universal Artificial Intelligence. Nanjing Social Sciences (02), 10-19. Doi: 10.15937/j.cnki.issn1001-8263.2024.02-002
- 3.Zhang Jun. (2024). Philosophical reflection on the issue of artificial intelligence consciousness. Shandong Social Sciences (02), 48-58.
- 4.You Jun. (2024). Can explain the philosophical dilemma and solution of artificial intelligence. Journal of Fujian Normal University (Philosophy and Social Sciences Edition) (01), 66-74+169.
- 5.Wang Shipeng. (2024). The transformation of the concept of "human essence" in the perspective of artificial intelligence philosophy. Journal of Central China Normal University (Humanities and Social Sciences Edition) (01), 53-60.

Sun Changlong,
postgraduate student
of the Department of Philosophy,
National technical university
“Kharkiv polytechnic institute”,
Kharkiv, Ukraine

1. What is the influence of Chinese historical philosophy on modern China?

As an important part of Chinese culture, Chinese philosophical thoughts have exerted a profound influence on the development of modern Chinese culture. In the aspects of ideological system, values, social ethics and artistic creation, Chinese philosophical thoughts have continued and integrated into the development process of modern Chinese culture. It has shaped the way of thinking and value orientation of the Chinese people and provided a unique ideological foundation and spiritual support for modern Chinese culture. At the same time, Chinese philosophy has also undergone its own transformation and innovation in the face of the changes of the times, injecting new impetus and vitality into modern Chinese culture. Modern Chinese culture continues to absorb and integrate ideas and cultures from all over the world, forming the characteristics of inclusiveness, receptiveness, and openness. Guided by Chinese philosophical thoughts, modern Chinese culture will continue to innovate and develop, contributing to the diversity and prosperity of human civilization.

2. The positive impact of regional economic integration?

It promotes the growth of trade within economic and trade blocs. In many economic integration blocs at different levels, by reducing or eliminating tariffs, eliminating quantitative restrictions on trade, and reducing non-tariff barriers to form a regional unified market, trade among member countries within the region has grown rapidly, and intra-group trade has significantly increased its proportion in the total foreign trade of member countries.

It has promoted the international division of labor and technical cooperation within the group, and accelerated the optimization of industrial structure. And through mergers or inter-enterprise cooperation, promote the improvement of enterprise efficiency.

The influence of ancient Chinese philosophical thoughts on modern China?

Ancient Chinese philosophical thoughts, such as Confucianism, Taoism, Mohism, Legalism, etc., not only shaped the values and world outlook of the Chinese people, but also exerted a broad and profound influence on modern China. These thoughts not only play an important role in China's traditional culture, but also still have a significant influence in various fields of modern society. These influences are not only on China's own development, but also, to a certain extent, on its interaction and cooperation with the rest of the world. What is the influence and contribution of Chinese culture to the world?

The thought of Confucius and the Confucian classics were introduced into Europe.

China's achievements in history, geography, science, technology and literature were also introduced to Europe one after another, arousing warm responses from the upper echelons of European society and intellectual circles

Chinese tea, silk and porcelain were deeply loved in European society, and Chinese-style gardens and architecture became fashionable.

Enrich the content of world civilizations and promote their diversified development. Chinese poetry, calligraphy and painting, opera and cultural relics are unique media for Chinese culture to communicate with the world. Traditional Chinese culture contributes China's strength to the development of cultural diversity in the world.

It radiates other countries and promotes exchanges and mutual learning among civilizations. Chinese characters, Confucianism, legal systems and Buddhism have had a profound impact on the material civilization and spiritual life of many places in East Asia. The spread of China's four great inventions promoted Europe.

3. What are the main manifestations of China's insistence on independence in its foreign activities?

1) Safeguarding China's independence, sovereignty and territorial integrity, and never yielding to any external pressure on issues concerning national dignity and national interests;

2) China's independent right to handle all internal and external affairs is sacred and inviolable, and will never allow other countries to infringe upon its sovereignty or interfere in its internal affairs under any pretext;

- 3) China will not become attached to any power, form an alliance with any power or group of states, establish a military bloc, or unite with one country against another;
- 4) China will handle international issues and decide on its own attitudes and policies based on their merits;
- 5) Respect other people's choice of social system, development path, and way of life suited to their own national conditions.

4. International Cooperation under the influence of Chinese culture?

- 1) The influence of Chinese culture on the important concepts and values of international cooperation

Chinese culture emphasizes core concepts such as harmony, stability and respect for tradition, that have deeply influenced and shaped the values of the Chinese people. Concepts such as "harmony is most precious", "benevolence loves others" and "the world is for the common good" have had a significant impact on the Chinese people's behavior and attitude in international cooperation.

- 2) The soft power display of Chinese culture in international cooperation

As a kind of soft power, Chinese culture has penetrated into the international community through traditional Chinese medicine, Tai Chi and Chinese cuisine, and has been loved by countries around the world. How to understand cross-cultural communication?

This refers to the communication and interaction between people from different cultural backgrounds. In this context, participants may encounter cultural differences, such as differences in values, beliefs, customs, or manners. The purpose of intercultural communication is to promote mutual understanding and communication, while also emphasizing the importance of respecting and accommodating different cultures.

Смоляга М.В.,
канд. філос. н., доцент,
доцент кафедри філософії,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ТІЛО ЛЕВІАФАНА ТА УРОКИ ЙОГО АНАТОМІЇ (І. КАНТ, Т. ПАРСОНС, Ю. ГАБЕРМАС)

Як природний стан «боротьби всіх зі всіма» заміщується цивілізованим суспільним порядком? Класичну відповідь на це питання дав, як відомо, Томас Гоббс: має прийти Левіафан. Але як влаштоване «тіло» Левіафана?

Вважають, що перший сучасний урок анатомії цього «тіла» дав Толкотт Парсонс: неможливо ставити питання про деяке «об'єктивне» існування порядку. Порядок неможна просто побачити чи відчувати. Соціальний порядок виступає тільки в горизонті наукової процедури, в межах дискурсу дослідника [Parsons, 1937, ch. XIX].

Саме в такому сенсі Парсонс говорить про фактичний порядок. Можна сказати, що соціальний порядок з'являється у порядку факту наукової теорії. Тільки з цим застереженням потрібно сприймати розрізнення фактичного порядку і нормативного порядку в Т. Парсонса. Те, що з нормативної точки зору виглядає хаосом (без-ладом), теоретично можна бачити як певну регулярність, єдність і т.і.

Дія не може бути не впорядкованою. Але порядок в діях не може бути спостереженим. Тобто, є якийсь «порядок», який фактично встановлюється. Але це такий-собі порядок-у-собі. Бо постати відкритим може тільки порядок, який експлікований у просторі певної нормативної системи. За суттю, це формальний акт, акт дії форми [Parsons, 1937, p. 88-95].

Але зазначений акт точно не є сукупністю (чи похідною) актів емпіричних діючих суспільних індивідів. Порядку нема у діях, всередині дії, на кшталт якоїсь «іманентної якості», притаманній самій дії. Порядок, якому підлягають дії акторів не даний самим акторам; нормативний план діє в Парсонса, як би то, «ззовні». Тут ніяк неможна відробитися від відчуття, що Парсонс йде у руслі концептуального жесту Канта.

За Кантом, як відомо, простір суспільних діянь, тобто простір порядку – а не природного спонтанного перетину індивідуальних бажань, намірів та сил – визначається на підставі факту чистої форми закону обов'язку. Але цей факт є чистим фактом чистого розуму. Суспільний порядок є просто відкладом метафізичної присутності трансцендентального еґо «Я є» в аспекті автономної волі «*sic volo, sic jobeo*». Сутність соціального порядку виступає тут, як відомо, цілком формальною. Натомість, ми відразу отримуємо об'єктивність, загальнозначущість і «світовий» рівень визначення соціального порядку та, на додаток, ще й його «моральність» (за категоричним імперативом).

У Парсонса артикуляція цього рівня, виступає як концепт «цінності». В якості механізму втілення порядку на рівні соціальної активності індивідів / формату відкритості порядку тут фігурують теоретичні комплекси «нормативна система» і «комунікація».

Останнє поняття – поняття комунікації – вводиться Парсонсом процедурно, в ході редукції будь-якого фактично існуючого порядку до порядку цілком нормативно обґрунтованого та орієнтованого. Через «медіатор» комунікації норми вбудовуються (вписуються) у нагальну соціальну дію, втягуючи у цей обрій психологічні установки, акцентуації, вподобання, мікросоціальні міжособистісні контакти та обміни і т.п.

Але виникає важливе питання. Виходить, що актори через комунікацію інтериоризують нормативні форми тільки задля того, щоб бути інтегральним фактором у загальній системі соціальної дії. Вони, таким чином, є лише функція системи. Але як актори інтерпретують нормативні патерни, і ті що вони інтериоризують в комунікації, і ті, що їм «нав'язує» нормативна система ззовні?

І тут естафету «анатомічного» аналізу «тіла» Левіафана перехоплює Ю. Габермас. При цьому, треба тримати на увазі, що Габермас – мислитель франкфуртської традиції, мислитель, який охоче (а може і з необхідністю) рухається у плідних межах, умовно, «марксистської» парадигми, з високим цензом аналізу «виробничих відносин», матеріальної практики речей тощо.

Але дуже важливий момент концептуальної ідентифікації соціальної думки Ю. Габермаса полягає у тому, що він, фактично, автономізує процеси на рівні «надбудови». Саме з того впливає «смак» Габермаса до певних відомих тематизацій: дії (соціально значущої дії) як комунікації, комунікації як смислового, символічного і нормативного феномену. Відтак, фактично, Габермасів соціолого-теоретичний дискурс зміщується, скажімо, від умовного «Маркса» до умовного «Канта», таким чином, що розгляд соціального порядку (прояснення «Гоббсової проблеми») ведеться, тяжіючи, скоріше до нормативних, ніж до «матеріально-історичних» підстав.

Але це тільки «половина справи». Нормативний план в Габермаса не є «останнім». Натомість, він видається певним «ефектом» т.зв. «життєвого світу». Причому, сам життєвий світ, якщо можна так висловитися, влаштований «герменевтично». І також – комунікативно. Комунікація не є окремим реальним соціальним процесом. Скоріше, фактичні реальні ситуації комунікації виступають втіленням і, водночас, своєрідною репрезентацією «вшитості» комунікації у «життєвий світ» як базової структури, яка (структура), в основі своїй, мовна. Справа відбувається дещо аналогічно щодо лаканівського підсвідомого та його «мовності». Але ця структура (тут вказана аналогія перестає працювати), також, історична. «Життєвий світ», який втілюється у реляційних формаціях комунікативної інтеракції нормативні структури та інститути, соціалізація життя індивідів у певний «соціальний порядок» — от схема (звичайно, спрощена) відповіді Гоббсу від Ю. Габермаса. При цьому «система» — капіталістичні відносини виробництва та обміну – існує як би окремо і над

виміром «життєвого світу», комунікативно структурованого і обумовленого мовними механізмами. Система, отже, не є фактором комунікації [Habermas, 1992].

Якщо ми тепер візьмемо ці «анатомічні» досвіди як тенденцію, можна буде бачити, що будь-який формальний дискурс – нормативний, інституційний чи реляційний – потребує певного екзистенційного додатку, без якого він робиться порожній.

Тарароєв Я.В.,
доктор філос. н., проф.,
зав. кафедри філософії,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ЕНЕРГЕТИЧНИЙ БАЛАНС У СУСПІЛЬСТВІ ТА СОЦІАЛЬНІ ІНСТИТУТИ: ПЕВНІ ОЦІНКИ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ

Основна теза, яка стверджується у цій роботі складається у тому, що енергія, точніше кажучи енергетичний баланс, який складається у суспільстві є основою будь якого існування, функціонування і розвитку суспільства у будь яких його формах. Ця теза не є новою, достатньо багато фахівців висловлювали її. Одним з них був, наприклад, відомий американський культуролог Леслі Уайт. У своїй роботі «The Evolution of Culture: The Development of Civilization to the Fall of Rome» він зазначає: «Культура ... це організація енергетичних перетворень, яка залежить від спроможності до символізації (Переклад мій – Т.Я.)». [1, стор. 38] Там же, цитуючи Soddy, він додає: «Закони, що виражають відносини між енергією і матерією, важливі не тільки для чистої науки [тобто фізики], — каже Содді, — вони неминуче набувають першорядного значення при цілісному описі людського досвіду, і їм підкоряються принаймні виникнення та занепад політичних систем, свобода і рабство націй, поживлення торгівлі та промисловості, походження багатства та бідності, загальний матеріальний добробут народу [курсив мій. - Л.У.] (Переклад мій – Т.Я.)» [1, стор. 38-39] І далі: «Культурні системи тому функціонують, тільки споживаючи в тій чи іншій формі енергію та перетворюючи її в ході виробництва предметів та послуг, що задовольняють потреби людини (Переклад мій – Т.Я.)» [1, стор. 41].

Тут потрібно пояснити, на що конкретно споживається енергія у людському співтоваристві. Усього можна виділити дві основні складові. Перша складова – це робота у фізичному сенсі. Будь-яке виробництво предметів і послуг передбачає механічний рух, чи поступальний, чи обертальний. Цей рух здійснюється під дією сил. Добуток сили на переміщення, яке сталося внаслідок дії цієї сили і називається роботою. Ця величина і дорівнює витраченої на виконання роботи енергії. Таким чином її можна назвати використаною механічною енергією. Друга складова енергії – тепла, яка є теплом, витраченим з певною метою. Теплову енергію використовують або для збереження температурного балансу людського тіла (наприклад, обігрів житла), а також для штучного освітлення, або як тепловий вплив на предмет. Цей тепловий вплив потрібен або для каталізації хімічних реакцій з метою отримання нового матеріалу чи його певних властивостей (наприклад, окрас тканини) або переводу матеріалу в інший фазовий стан (твердий в рідину, рідину у газ). Типовим прикладом тут є виробництво та обробка металів. Це – тепла енергія.

Основним джерелом механічної енергії з появи людини і нашого суспільства та приблизно кінця XVIII століття стала сила м'язів людини чи тварин, хоча досить давно, епізодично і як допоміжна механічна сила використовувалися сила вітру і падаючої води. У якості теплової енергії – відкритий вогонь, де джерелом вогню була деревина, олії та інші

жирні речі, іноді – пряме випромінювання Сонця. Ці два види енергії (механічна та теплова) протягом існування людини та суспільства використовувалися відносно автономно один від одного. І тільки з появою парових машин теплова енергія стала перетворюватися на механічну, а трохи пізніше, з появою можливості генерації електроенергії, механічна енергія отримала можливість по перше перетворюватися на корисну теплову, а по друге, за допомогою електрики передаватися на величезні відстані без великих втрат. Ці перетворення є основою сучасної цивілізації у гідро, вугільній, газовій та атомній генерації електроенергії, у двигунах внутрішнього згоряння та деяких інших речах.

З точки зору цього підходу виникає необхідність кількісної оцінки впливу енергетичного балансу суспільства на можливості його існування та розвитку. Тут можливі різні варіанти, починаючи від оцінки енергії, що використовує суспільство у абсолютних енергетичних одиницях (джоулі, вати, калорії, електрон-вольти, то що). Але, абсолютний показник по перше важко порахувати, і по друге він дає мало інформації при порівнянні суспільств поміж собою. Тому краще нормувати абсолютні енергетичні одиниці на щось. Це може бути нормування на душу населення, або на час (це вже буде потужність) або на одиницю поверхні (це буде поверхнева щільність) або одиницю об'єму (це буде об'ємна щільність). Також використовують нормування енергії саму на себе у різних своїх функціях. На трьох останніх видах нормування ми зосередимо свою увагу.

В останній час широке розповсюдження отримало нормування енергії на саму себе. Цей показник став називатися EROEI (energy return on energy invested), або EROI (energy return on investment), що те саме. Це відношення одержуваної корисної енергії до загальних витрат енергії. При значенні EROI рівним 1, вся витрачена енергія переходить у корисну енергію (або роботу), енергетичний вигаш дають ті технології, у яких EROI більше 1. Відповідно якщо EROI менше 1 нам необхідно витратити більше енергії, ніж ми отримуємо. Тут немає жодних парадоксів та порушень закону збереження енергії. Сам показник EROI характеризує не абсолютні енергетичні величини, а рівень доступності корисної енергії для людської спільноти. Так, наприклад, один із найвищих показників EROI (порядку 100) має енергія падаючої води, яка використовується для отримання електричної енергії. Однак ця енергія не з'являється ні звідки, роботу з підняття води на відповідну висоту виконують термоядерні реакції на Сонце (які за допомогою сонячного тепла забезпечують випаровування води та перенесення пари вітром), а наділення потенційною енергією на відповідній висоті (яка в міру падіння з висоти переходить у кінетичну енергію) виконує гравітаційне поле Землі. Людина витрачає енергію лише на будівництво відповідних технічних споруд, і цього виду енергії їй необхідно витратити 1 одиницю енергії, щоб отримати 100 одиниць. Інші 99 одиниць витрачає Сонце та Земля, які забезпечують кругообіг води у природі.

Існують оцінки можливості існування складних соціальних інститутів у суспільстві за допомогою оцінки EROI. Так наприклад у роботі Томас Гомер-Діксон стверджує, що падіння EROI в Пізній Римській імперії було однією з причин краху Західної імперії [2]. В іншій роботі колектив авторів представив своє бачення залежності рівня організації суспільства від значення показника EROI (щоправда, тільки для нафти). На сторінці 113 вони представляють «енергетичну піраміду» згідно з якою для задоволення духовних потреб суспільства (мистецтво та інше) необхідно, щоб EROI було не менше 14, при його зменшенні послідовно входять у стан дисфункції сфери охорони здоров'я, освіти, соціального захисту, виробництва продовольства, транспорту, тобто відбувається соціальний колапс [3 стор. 113]. Проте оцінити величину EROI не просто. Проблема в тому, що дуже складно оцінити чисельник та знаменник EROI в абсолютних величинах [3]. Ця ситуація виникає як через те, що, по-перше, складно розділити внесок людей та природи в отриману корисну енергію. По-друге, у кожному конкретному випадку місця та часу витрачена енергія через різноманітність природних умов може бути різною, що в кінцевому підсумку впливає на величину EROI.

Для певної «універсалізації» підходів до оцінки впливу енергетичного балансу суспільства на соціальну структуру та соціальні інституції пропонується доповнити показник EROI поверхневою або об'ємною щільністю енергії. Об'ємна щільність енергії є фактично сталою для певних енергетичних джерел (вугілля, нафта, газ, уран), та характеризує їх природну якість. Поверхнева щільність енергії характеризує можливості людини збільшувати їх якість (врожайність з одиниці поверхні, поверхню водосховища ГЕС). Однак об'ємну та поверхневу щільність енергії можна також використовувати як опосередковану характеристику здатності суспільства накопичувати, або концентрувати енергію. Якщо на якійсь обмеженій площині буде зібрано певна кількість енергоносіїв (тон, барелей, метрів кубічних), то це і буде концентрація енергії. Цей підхід має евристичний потенціал, він спроможний прояснити деякі питання еволюційних структурних переходів суспільства у минулому та майбутньому.

В цілому, ми можемо виділити два фундаментальні, значущі переходи, які докорінно змінили спосіб життя людини і відповідно її соціальну структуру, соціальні відносини і т.п. Це так звана «аграрна революція», тобто, виникнення сільського господарства, і наступне виникнення цілого ряду соціальних інститутів. І «індустріальна революція», яка ще більше ускладнила суспільства і створила суспільство, в якому ми зараз живемо. Обидві ці революції пов'язані з енергетичною революцією та переходу від менш концентрованих джерел енергії до більш концентрованих. Перша є перехід від збирання та полювання до землеробства та скотарства. До цієї революції основним джерелом їжі (а відповідно і джерелом мускульної енергії для людини) було полювання, після – стало землеробство, насамперед злакових культур. З погляду енергетичної цінності м'ясо як основний продукт полювання калорійніше, ніж злакові, хоти злакові і не сильно поступаються в цьому м'ясу. Крім того, безпосередньо процес полювання вимагає менших витрат енергії, ніж цілеспрямований обробіток культур, у тому числі і злакових і тваринницька діяльність, оскільки при культивуванні рослин та тварин енергія людини витрачається на їх вирощування від самого початку і до отримання результату, при чому достатньо велика кількість енергії витрачається марно (загиблій вражай, загинбла худоба і т.п.) а при мисливстві – тільки на вилучення енергії з природи. Тому безпосередньо у процесу полювання EROI буде більше, ніж у процесі сільського господарства. А з урахуванням малої кількості населення в палеоліті отримана енергія на душу населення в палеоліті буде більшою, ніж у неоліті. Проте недоліком мисливського життя є те, що мисливець неспроможна робити значних запасів м'яса. Злакові рослини за сприятливих обставин здатні зберігатися у живому вигляді дуже тривалий час, та його енергія слабо залежить від часу. Це дозволяє концентрувати цю енергію в одному місці, збирати тут велику кількість людей і ці люди тривалий час здатні в одному місці виконувати великий обсяг роботи. Як приклад можна навести будівництво пірамід у Стародавньому Єгипті. З м'ясом у живому вигляді це зробити неможливо, можна зібрати велику кількість м'ясної енергії в одному місці, але довго в природному вигляді вона там перебувати не зможе, для великих стад потрібна їжа, що змушує їх постійно кочувати, що також потребує енергії. Це стосується й мисливства й скотарства. Тобто, EROI безпосереднього процесу отримання м'яса як джерела мускульної енергії людини буде більше, ніж EROI виробництва зерна, але якщо ми розглядаємо спосіб життя, заснований на вирощуванні злаків, або мисливстві або скотарстві, то EROI першого буде більше, ніж інші. І для зерна, і для м'яса первинною енергією є енергія Сонця, і енергія фотосинтезу. Однак, за рахунок того, що злаки здійснюють лише один прямий цикл накопичення «енергія Сонця – фотосинтез – енергія зерна», а для м'яса ланцюжок більш складна «енергія Сонця – фотосинтез – енергія трави – метаболізм тварини – енергія м'яса», для отримання кінцевої енергії м'яса необхідні великі площі. І відповідно ми можемо говорити, що м'ясо як джерело енергії менш концентроване у просторі, ніж злаки. А з урахуванням кращого збереження злаків у часі, ми можемо говорити, що злаки менше залежать від часу, ніж м'ясо. Тобто, енергія злаків більш концентрована у просторі та більш стійка до темпоральних змін. У свою чергу це дає можливість підвищувати щільність (як

об'ємну так й поверхову) енергії, яку використовують як джерело мускульної сили людини, відповідно збільшуючи EROI осілого способу життя. Саме ці особливості й забезпечили соціальний ефект аграрної революції, породивши різноманітність соціальних форм та інститутів.

Аналогічно і з індустріальною революцією. Її виникнення та розвиток пов'язане з новим джерелом енергії – вугіллям. Вугілля більш теплоємне, ніж деревина, торф і деякі інші, тобто на час початку його широкого використання воно мало найбільшу об'ємну щільність енергії, ніж інші джерела теплової енергії якими суспільство користувалось до нього. Також вугілля фактично не залежить від часу, насамперед у масштабах соціуму. Спочатку вугілля використовувались як джерело тепла для отримання матеріалів (металів), а з винаходом парової машини воно стало джерелом механічної енергії. На перших етапах його використання воно було легкодоступне, тобто треба було витратити невелику кількість енергії для його отримання. Відповідно EROI приладів, для яких вугілля було джерелом енергії було великим. Але з часом доступ до нього ускладнювався, бо легкодоступні джерела вичерпувались й EROI потроху зменшувалась. Надалі, у процесі індустріалізації виникали інші джерела теплової енергії: газ, нафту, енергію атомних ядер важких радіоактивних елементів. Вони, як і вугілля, фактично незалежні від часу, мають велику теплоту, і тому їх так само можна концентрувати в одному місці і робити велику кількість корисної роботи. Те саме можна сказати і про енергію води, що падає вертикально. Вона так само мало залежить від часу і її можна збирати у великих кількостях. Що до EROI нафти та газу, там якісно така ж сама ситуація, як і з вугіллям, бо доступність їх для суспільства зменшується. EROI падаючої вниз води не зменшується доти, поки існує кругообіг води у природі і воно залишається самим великим серед усіх джерел енергії, що використовуються зараз. Що до атомної енергії, то вона на сьогодні є енергією з максимальною об'ємною щільністю (чистий уран та близькі до нього елементи). Відповідно, у міру вдосконалення процесу отримання ядерного палива та переробки його відходів (аж до створення безвідходного ядерного циклу) EROI ядерної енергетики зростатиме можливо до величини більшої, аніж EROI гідроенергетики.

Але деякі види енергії, які використовуються у сучасності, відносно невеликий EROI, мають маленьку енергетичну поверхневу або об'ємну щільність та не можуть концентруватися у просторі та часі без додаткових енергетичних затрат. Перш за все це безпосередньо сонячна та вітрова. Вони є розсіяні у просторі, та для того, щоб їх сконцентрувати у просторі та часі необхідно затратити ще велику кількість енергії. Недефективний концентратор – гідро акумулюючі станції, але їх будівництво та експлуатація також коштує багато грошей та відповідно енергії, що суттєво зменшає EROI сонячної та вітрової джерел. Також існують потужні джерела енергії з високим EROI, такі як енергія води, що рухається горизонтально під дією Сонця і Місяця (приливні електростанції). Але для них існує проблема концентрації енергії у часі (бо приливи відбуваються не рівномірно на протязі доби, а або двічі, або чотири рази за добу) а також транспортування у просторі, бо ці джерела знаходяться на великих відстанях від споживачів. Існують і інші джерела енергії, таки як воднева енергетика, енергетика біо-мас, геотермальна, та деякі інші, але всі вони мають невеликий EROI та не поширені у сьогоденні.

Повертаючись до основної тези даної роботи про те, що розвиток соціальних структур та інституцій залежить від енергетичного балансу у суспільстві, і що цей баланс визначається EROI джерела енергії, щільністю джерела енергії, та відповідно властивістю цього джерела концентруватися у просторі та часі, ми можемо стверджуватися що у подальшому шанси розвиватися у майбутньому мають тільки ті суспільства, які основою своєї енергетичної системи зроблять джерела з великим EROI та здатністю до великої концентрації у просторі та часі.

Література:

1. White Leslie The Evolution of Culture; the Development of Civilization to the Fall of Rome. Left Cjfst Press. 2008.
2. Homer-Dixon Thomas The Upside of Down: Catastrophe, Creativity, and the Renewal of Civilization. Island Press. 2006
3. Lambert Jessica G., Hall Charles A. S., Balogh Stephen, Gupta Ajay, Arnold Michelle, Poisson Alexander EROI of Global Energy Resources. Status, Trends and Social Implications PREPARED FOR THE United Kingdom Department for International Development. 2013. DOI: 10.13140/2.1.2419.8724

Фарафонова І.А.
аспірантка кафедри філософії,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

Актуальність. Дослідження електоральної поведінки є актуальним, тому що поведінка виборців впливає на виборчі процеси, політичні зміни у соціумі, економіці, культурі. Актуальним у виборчому процесі для сучасного суспільства є важливість електоральної поведінки, яка безпосередньо пов'язана з політичними виборами, стратегіями розвитку суспільства.

Наукова проблема. Постановка проблеми. Електоральна поведінка є складним явищем. Потребує всебічного аналізу. Як з погляду гносеології розкриваються та пояснюються процеси формування знань про поведінку виборців та мотиви електорату? Як екзистенційний аналіз допомагає виявити політичні рішення та вчинки, як вираз особистої свободи та відповідальності виборців? Як філософський аналіз електоральної поведінки враховує динаміку та адаптивність електорату до нових обставин.

Мета дослідження: розгляд філософських методів, які вивчають електоральну поведінку.

Методологія. Філософський аналіз електоральної поведінки може включати різні підходи та методи, що допомагають розкрити важливість цього явища. «Електоральний вибір є складним явищем та потребує комплексного вивчення в рамках різних підходів» [1, с. 77-87]. «Електоральна поведінка - сукупність дій, які виражають політичні орієнтації виборців щодо делегування їх повноважень представницьким органам влади. Виявляється в участі або не участі електорату (громадян, що мають право голосу) в голосуванні» [2].

Завдяки гносеології можна дослідити, як люди формують свої політичні переконання та приймають рішення на виборах, розкриваючи вплив інформаційних джерел, інформації, соціальних мереж на електоральну поведінку. Встановлено, що гносеологія впливає на філософський аналіз. З точки зору гносеології можна розкрити питання про природу знання та способи його отримання. Це допомагає враховувати особистий досвід та логіку електорату при прийнятті рішень виборцями. Цей метод допомагає вивчити, як виборці обґрунтовують свої політичні рішення. Це може включати аналіз логічних аргументів, емоційних переконань, внутрішніх конфліктів та процесів прийняття рішень, що впливають на виборчі уподобання електорату. Гносеологія також розглядає рівень освіченості та інформованості виборців щодо політичних питань і зосереджується на процесах формування знань, способах їх отримання та обґрунтування електоральної поведінки та мотивів електорату. Встановлено, що гносеологія допомагає вивчити політичні рішення виборців.

З точки зору феноменологічного підходу можна розкрити способи сприйняття та реакції електорату на різні типи медійного контенту. Феноменологія є філософською

методологічною основою вивчення впливу засобів масової інформації на електорат. Аналізується структура досвіду свідомості та поведінка електорату.

За допомогою екзистенційного підходу розглядається питання сенсу життя виборців, розуміння того, як індивіди вибирають свої політичні переконання та дії, на основі власного бачення себе та своєї ролі в суспільстві. Цей підхід дозволяє врахувати нестабільність та неоднорідність існування виборців у політичному контексті, що впливає на їх електоральну поведінку та як виборці приймають політичні рішення та які роблять вчинки, як вираз особистої свободи та відповідальності. Цей підхід визначає політичну реальність та виборчу поведінку, на які впливають ідеологія або особисті цінності. Екзистенціальний аналіз дозволяє врахувати нестабільність та неоднорідність існування виборців у політичних дебатах та філософських дискурсах. «Політичні орієнтації виборців, що реалізуються в електоральній поведінки, загалом є наслідком взаємозв'язку об'єктивних та суб'єктивних чинників, що формують їх ціннісні орієнтації. До останніх належать особливості внутрішньої та зовнішньої політичної ситуації в державі, рівень демократизації суспільних відносин, розвиток громадянського суспільства та свободи слова, стан масової свідомості та зрілість громадської думки, діяльність політичних партій і рухів, характер та рівень ефективності засобів масової комунікації, рівень політичної культури електорату та його соціальний досвід тощо» [2].

Онтологічний підхід може відображати погляди людини на природу політичного процесу та його місце в суспільстві і розкриває фактори та особисті цінності виборців. Герменевтичний підхід допомагає вивчити різноманітність та глибину значень, які приховані у медійних повідомленнях, політичних текстів – референдуми, програми, речева маніпуляція з точки зору політичних дискурсів. «Філософська герменевтика, натомість, зауважує, що тілесність і розум — це феномени людського буття» [3, с. 49].

Використовуючи філософський аналіз можна виявити різні фактори які впливають на поведінку електорату. Найбільш значимими є ідеологія, культурні цінності, особисті переконання, освіта, релігія, вік, стать, географічний фактор, матеріально становище та багато інших. Електоральна поведінка знаходиться під впливом соціальних, економічних та культурних контекстів. Політичні та соціальні процеси у суспільстві та під час виборів постійно змінюються та розвиваються.

Висновки. Електоральна поведінка широко досліджується в дисциплінах – соціологія, економіка, політологія, проте ці методи не розкривають повною мірою сутність та природу електоральної поведінки. В соціології вчені користуються спеціальними методами – анкетування, математичною статистикою, однак тільки філософський аналіз дає такі переваги як вплив ідеології, особистих цінностей виборця, факторів та інше на електоральну поведінку. Таким чином, встановлено, що використовуючи філософський аналіз можна виявити різні фактори, які впливають на поведінку електорату. Найбільш значимими є ідеологія, культурні цінності, особисті переконання, освіта, релігія, вік, стать, географічний фактор, матеріально становище та багато інших.

Література:

1. Владленова І. В. Смоляга М. В. Рефлексія електорального вибору: множинність підходів та методів // Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Сер.: філософія, філософія права, політологія, соціологія: зб. наук. пр. / ред. кол.: О. Г. Данильян [та ін.]. Харків: Право, 2022. № 2 (53). С. 77-87.
2. Електоральна поведінка / В. І. Волович // Енциклопедія Сучасної України. Електронний ресурс. / Редкол.: І.М.Дзюба, А.І.Жуковський, М.Г.Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-18853>
3. Богачов А. Герменевтичний підхід у філософії. Філософська думка, 2013, № 5. С. 41-50.

Фу Хун,
аспірантка кафедри педагогіки,
початкової освіти, психології та менеджменту,
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя,
м. Ніжин, Україна

ДЕФІНІТИВНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ДИСКУРСИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ»

У зв'язку з модернізацією вищої освіти в напрямку удосконалення її якості та інтегрування в міжнародний освітній простір, реалізацією в освітньому процесі компетентнісного підходу особливої значущості набуває проблема розвитку професійної компетентності менеджерів у сфері освіти та її складової – дискурсивної.

Стандарт вищої освіти за спеціальністю 073 Менеджмент галузі знань для магістерського рівня (2018) наголошує на підготовці фахівців, здатних до сприятливої міжособистісної взаємодії з представниками інших професійних груп; до мотивації персоналу у напрямку розвитку підприємства або структурного підрозділу, який він очолює; здатних до попередження конфліктів у колективі в процесі управління [3]. Це, у свою чергу, обумовлює необхідність формування у менеджерів у процесі їх професійної підготовки активізації творчого потенціалу, розвитку здатності до комунікативної та мовної компетентної поведінки в умовах конкурентного середовища, систематичного поповнення й удосконалення знань для оптимального управління персоналом і ресурсами.

Проблему комунікативної компетентності майбутніх менеджерів у процесі професійної підготовки аналізували вчені Г.Бороздіна, Ю.Жуков, М.Дороніна, М.Каган, В.Казміренко, В.Кричевський, І.Трубавіна, В.Черевко, Н.Хрящева, Т.Чмут, Г.Чайка.

Вивчення праць учених Н.Бершадської [1], Є.Хачатрян [7], Д.Ципіної [6] дало змогу дійти висновку: дискурсивна компетентність – провідний фактор, який інтегрує у систему суб'єктні особистісні характеристики управлінця, який повинен здійснювати ефективну комунікацію у колективі, який він очолює. Феномен «дискурсивна компетентність» потрібно розглядати у співвідношенні з такими категоріями як «компетентність», «комунікативна компетентність», «дискурс».

А. Болотова, Ю. Жуков, Л. Петровська та ін. тлумачать комунікативну компетентність інтегрованою якістю, яка виражається у здатності особистості до планування й здійснення ефективних комунікативних дій з застосуванням власних внутрішніх і зовнішніх ресурсів; здатністю до встановлення й підтримки необхідних контактів з іншими, є комплексом знань, умінь, навичок, які характеризуються ефективним спілкуванням; умінням зміни глибини й кола спілкування, розуміння партнерів зі спілкування [4, с. 139].

Є.Хачатрян [7, с. 9] вважає, що в межах комунікативної компетентності можна виокремити особливий вид компетентності, який є дискурсивною компетентністю.

Н.Горобченко тлумачить феномен дискурсу реалізацією особистісних думок в мові, які сприяють високій мотивації спілкування, що передбачає особистісну потребу самовираження [2, с.95],

На думку Н.Горобченко, дискурсивна компетентність як особливість мовної особистості є найвищим мотиваційно-прагматичним рівнем опанування мовою [там само].

Н.Бершадська дискурсивну компетентність пов'язує зі здатністю мовної особистості до побудови, сприйняття, інтерпретування цілісних монологічних, діалогічних усних дискурсів з урахуванням комунікативного наміру під час ділового спілкування, зважаючи на особливості семантико-прагматичної та граматичної організації та поєднання лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників [1, с. 6].

Д.Ципіна дискурсивну компетентність менеджера пов'язує з компетентним управлінням міжособистісною мовленнєвою діяльністю [5, с. 114].

Дискурсивна компетентність менеджера як компонент комунікативної компетентності передбачає його вміння будувати цілісні, логічно пов'язані висловлювання в усній і письмовій мові з застосуванням різноманітних функціональних стилів; характеризується вдалим добором лінгвістичних засобів з урахуванням типів висловлювань.

Опанування дискурсивної компетентності менеджером допомагає йому вибрати і використовувати адекватні мовні форми і засоби залежно від мети і ситуації спілкування, від соціальної ролі учасників комунікації, тобто від того, хто є партнером по спілкуванню.

Розвиток у майбутніх фахівців управлінської сфери дискурсивної компетентності необхідний у контексті важливості управління діалогами, проведенням нарад, виступів з промовами, організацією професійного дискурсу, що сприятиме підвищенню якості роботи установ та підрозділів, які вони очолюють.

Література:

1. Бершадська Н. С. Методика формування англомовної усної дискурсивної компетентності у студентів мовних спеціальностей: автореф. дис.... канд. пед. наук. спец.: 13.00.02. Одеса, 2011. 24 с.
2. Горобченко Н. Особливості формування дискурсивної компетентності школярів в умовах змішаного навчання. Режисура уроку. 2021. №5. С. 94-97.
3. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент». URL: [https://mon.gov.ua > media > vishcha-osvita >](https://mon.gov.ua/media/vishcha-osvita) (дата звернення: 30.09.2023).
4. Тур О. Теоретичні і методичні засади формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності: дис. ... доктора пед. наук. спец.: 13.00.04. Харків, 2019. 511 с.
5. Хачатрян Є. Л. Формування міжкультурної дискурсивної компетентності майбутніх фахівців з економіки в процесі вивчення гуманітарних дисциплін: автореф. дис.... канд. пед. наук. спец.: 13.00.04. Кропивницький, 2020. 24 с.
6. Ципіна Д. С. Формування дискурсивної компетентності майбутніх менеджерів: лінгвістичний аспект. Наукові праці ДонНТУ. Серія: «Педагогіка, психологія і соціологія». № 1 (20), 2017. С. 112-117.
7. Черевко В. П. Формування комунікативної компетентності майбутнього менеджера у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. псих. наук. спец: 19.00.07. Київ, 2001. 23 с.

Шимченко О.В.
аспірантка кафедри філософії,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Сучасні інформаційні технології та інтелектуальний капітал стали головними силами, що визначають прогрес цивілізації. Швидка динаміка розвитку технічного прогресу, включаючи цифрові медіа, штучний інтелект та інтернет речей, суттєво змінює людську діяльність та соціальні системи. Важливо розуміти ці зміни, поняття та основні

характеристики штучного інтелекту, оскільки вони впливають на наше життя та майбутнє цивілізації.

У концепції розвитку цивілізацій М. Каку зазначається, що кожна наступна цивілізація використовуватиме більше енергії, досягаючи збільшення в десять мільярдів разів. Він прогнозує, що за 150-200 років людство використовуватиме енергію власної зірки для будівництва міст на дні океану та контролю погоди. Потім, переходячи до інших зірок, ми можемо досягти межі цивілізації IV типу, яка буде використовувати енергію темної матерії для уповільнення розпаду галактик і запобігання загибелі Всесвіту [2]. Щоб приборкати подібні технології, необхідна оптимальна взаємодія відповідних засобів, предметів праці, і творчих зусиль мислення, що допоможуть досягти сталого розвитку.

Штучний інтелект - це галузь науки про дані, яка досліджує розвиток інтелектуальних машин, таких як роботи та робототехніка. Ці машини здатні виконувати завдання на людському рівні або навіть перевершувати людські можливості в певних сферах. Вони навчаються на алгоритмах та великих обсягах даних, імітуючи когнітивні навички людини. Машинне навчання, комп'ютерне бачення, планування та інтелектуальна обробка даних - все це компоненти ШІ. Тому, очевидно, що ШІ має потенціал революціонізувати різні галузі та аспекти нашого повсякденного життя [7].

На відміну від людини, яка мислить природно, робот лише імітує процес мислення, що дозволяє управляти гаджетами віддалено та робити прогнози для різних галузей. Система ШІ має обмежену кількість оброблених даних і використовується для шаблонних завдань. Вона працює на великій швидкості, до 10 мільйонів операцій на секунду, і може виконувати великі програми штучного інтелекту, але навчається тільки на великих обсягах даних і не може мислити абстрактно, що через низьку адаптивність призводить до обмежень у вирішенні проблем та виправленні збоїв. [7].

Формування штучного інтелекту вимагає людських зусиль у різних галузях, таких як математика, біологія, психологія та кібернетика. Однак це також потребує зусиль у галузі філософії. Роль філософії виходить за рамки встановлення етичних основ взаємодії людини з ШІ; вона передбачає розуміння ролі ШІ в долі цивілізації. Розуміння цієї ключової ролі має вирішальне значення для координації зусиль з розробки моделі ШІ, яка узгоджується з завданням співпраці з людським інтелектом та суспільством. Це розуміння залежить від розуміння динаміки того, як формуються наші уявлення про ШІ [5].

Девід Чалмерз, як і Сью Блекмор зазначають що на зміну біологічній еволюції приходить культурна еволюція, яка постійно прискорюється – розвиток мови, пізніше письма, поява комп'ютерів тощо. Однак, тоді можна очікувати, що в якийсь момент у майбутньому на зміну культурній еволюції прийде еволюція штучного інтелекту, який буде розвиватися семимільними кроками: перші системи будуть створюватися людьми, а пізніше вони будуть рекурсивно вдосконалюватися. Отже, ця еволюція може виявитися навіть швидшою, ніж культурна. Отже, питання полягає в наступному: чи справді це майбутнє людства? Існує версія, що в майбутньому розвиватимуться не люди, а зовсім інші істоти. Тому Девід Чалмерз вважає людське пізнання ключовим й людина повинна контролювати штучний інтелект [1].

Деніел Деннет вважає що віра в те, що ми маємо свідомість, насправді є ілюзією; однак, за цим можуть стояти деякі глибші істини. Так само існує ілюзія Бога та ілюзія свідомості. Тим не менш, ці ілюзії породили значні філософські проблеми.

Люди схильні інтелектуалізувати свою місію і вважають, що мислення є атрибутом виключно людського мозку; однак за останні п'ятдесят років ми все більше переконуємося, що багато несвідомих процесів можуть імітувати свідоме мислення. В одній з книг Деніел Деннет запропонував ідею попперівського майбутнього (з концепції фальсифікаціонізму К. Поппера), в якому гіпотези перевіряються ще до того, як вони перевіряються в реальному світі. Коли люди думають про це, вони думають, що ці системи «думають» так само, як і вони; однак ви можете отримати всі ці переваги від попперівської істоти досить несвідомо. Тому Д. Деннет вважає що цей процес «мисленням» називати не можна.

Даг Гофстедтер в книзі «Я у дивній петлі» вважає, мислення є виключно сферою свідомого пізнання, то виникає вирішальне питання: як індивіди можуть бути відірвані від безлічі процесів, які відбуваються на субособистісному рівні? Частково відповідь запропонував Жан Піаже, а британський психолог Гай Клакстон її удосконалив "Інтелект - це знати, що робити, коли ти не знаєш, що робити." [1].

Отже, коли людина стикається з абсолютно новою проблемою, до якої вона не готова, розум займається рекурсивним мисленням, щоб визначити рішення. Цей рекурсивний процес ілюструє сутність інтелекту, оскільки він передбачає здатність адаптуватися та розробляти стратегію в незнайомих ситуаціях.

Зарубіна Ю.В. в роботі «Еволюція моделей економічної людини та практика прийняття споживчих рішень у постіндустріальній економіці», пропонує модель *homo impresional* (людина емоційних вражень) і описує споживача як такого, що має інтуїтивно зрозумілу систему в більшій мірі, оскільки їй найбільш важливі досвід та враження, що відіграють вирішальну роль у процесі прийняття рішень. *Homo impresional* як правило, покладається на інтуїтивне прийняття рішень, а не на активну та раціональну поведінку, яка може бути делегована штучному інтелекту. Обробка великих даних та штучний інтелект відіграють значну роль у впливі на інтуїтивний процес прийняття рішень і в кінцевому підсумку формують вибір споживачів цієї моделі. Це свідчить про перехід до пріоритетності інтуїтивних рішень над раціональними, можливо, під впливом технологій.

Важливо визнати, що емоції, інтуїція та соціальні впливи відіграють важливу роль у формуванні індивідуальних дій та вибору, підкреслюючи складну взаємодію між раціональністю та іншими когнітивними та афективними процесами. В той же час, прискорений розвиток штучного інтелекту, етичні дилеми в біотехнологіях та поширення інформації викликали переосмислення інтелекту людини та її зв'язку з еволюціонуючим світом. Розглядаючи основні характеристики роботи штучного інтелекту, основні акценти, на які фокусується увага сучасного суспільства, можливості симбіозу людини з новітніми технологіями, визначенні унікального впливу людини на оточуючий світ, породжує проблему ролі людини в розвитку майбутньої цивілізації. Приймаючи інтелектуальність як керівний принцип, та досліджуючи інтелектуальний капітал, люди можуть прагнути до вдумливої, поінформованої та етичної поведінки, сприяючи більш освіченому та уважному суспільству.

Література:

1. Daniel C. Dennett and David Chalmers, *Is Superintelligence Impossible? On Possible Minds: Philosophy and AI with Edge*, 4.10.2019
2. Kaku, M.. *Parallel worlds: a journey through creation, higher dimensions and the future of the cosmos*. Published by doubleday a division of Random House, Inc. DOUBLEDAY New York, London, Toronto, Sydney, Auckland. 2004. 428 p.
3. Благодетелева-Вовк С.Л. Комплексна модель людини в процесі використання цивілізаційного підходу в економіці / С.Л. Благодетелева-Вовк. – Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – Вип. 24. – Черкаси: ЧДТУ, 2009. – С. 46–50
4. Меркулова, Т.В. Раціональність в економічній моделі людини // *Економічна теорія*. – 2005. - №1. – С. 25-34.
5. Міщенко В.І., Шимченко О.В. Штучний інтелект у долі людини: погляд з майбутнього. *Філософія в сучасному світі*. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, 17–19 листопада 2023 р. Харків, 2023. С. 77-80
6. Тарелкін Ю.П., Цикін В.О. Т 19 Основи сучасної філософії: навч. посіб. для підготовки до семінарських занять та екзаменів. / Ю. П. Тарелкін, В. О. Цикін. – Суми: Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. – 288 с. с.59)

7. Ягорі Я., У світі штучного інтелекту все дуже просто. Чи може він витіснити людські стосунки? Економічна правда, 15 СЕРПНЯ 2023
<https://www.epravda.com.ua/publications/2023/08/15/703265/>

Andriukaitiene Regina, Білецький І.П., Wang Dezhong, Владленова І.В., Горева В. Городиська О.М., Годзь Н.Б., Чжан Хунвей, Дишкант Т. М., Дольська О. О., Dong Tingting, Захаров В. А., Захаров Є. В., Zemenauskaitė Akvilė, Іващенко Т. В., Коростильов Г. Л., Косс А., Лугова М.С., Міщенко В. І., Sun Wei., Sun Changlong, Панков Г. Д., Смоляга М.В., Тарароєв Я.В., Фарафонова І.А., Фу Хун, Шимченко О.В.

Матеріали IV Міжнародного науково-методичного семінару «ЛЮДИНА І СВІТ НА РОЗДОРІЖЖІ: ТЕХНОЛОГІЇ, РЕСУРСИ, СОЦІАЛЬНІ ІНСТИТУЦІЇ». ПРАКТИЧНІ СТУДІЇ
15-17 травня 2024 р.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Україна, Харків
НТУ «ХП»
2024

ANDRIUKAITIENE REGINA, БІЛЕЦЬКИЙ І.П., WANG DEZHONG, ВЛАДЛЕНОВА І.В., ГОРЕВА В., ГОРОДИСЬКА О.М., ГОДЗЬ Н.Б., ЧЖАН ХУНВЕЙ, ДИШКАНТ Т. М., ДОЛЬСЬКА О. О., DONG TINGTING, ЗАХАРОВ В. А., ЗАХАРОВ Є. В., ZEMENAUSKAITE AKVILE, ІВАЩЕНКО Т. В., КОРОСТИЛЬОВ Г. Л., КОСС А., ЛУГОВА М.С., МІЩЕНКО В.І., SUN WEI., SUN CHANGLONG, ПАНКОВ Г. Д., СМОЛЯГА М.В., ТАРАРОЄВ Я.В., ФАРАФОНОВА І.А., ФУ ХУН, ШИМЧЕНКО О.В.

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОГО НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО СЕМІНАРУ «ЛЮДИНА І СВІТ НА РОЗДОРІЖЖІ: ТЕХНОЛОГІЇ, РЕСУРСИ, СОЦІАЛЬНІ ІНСТИТУЦІЇ». ПРАКТИЧНІ СТУДІЇ 15-17 ТРАВНЯ 2024 р.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Роботу до друку рекомендували

Б. Я. Пугач, д-р філос. наук, проф. (Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна);

М. В. Триняк, д-р філос. наук, проф. (Харківський Національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди);

Формат 60x841/16. Друк – різнографія. Умовн. друк. арк. 2,8.

Видавничий центр НТУ «ХП», 61002, Харків, Фрунзе, 21.
Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 3657 від 24. 12. 2009 р.

Віддруковано – 61, Харків, 2024